RT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 37
GODINA I

Adresa uredništva i administracije:
Francuska 7 — Telefon: 28-098

BEOGRAD, UTORAK, 26 OKTOBAR 1948

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO
UTORKOM

PRIMERAK
3 DINARA

PRAVA ČOVEKA I LICEMERNE FRAZE POBORNIKA IMPERIJALIZMA

Velibor GLIGORIĆ

Istupanje delegata Sovjetskog Saveza, Jugoslavije i drugih zemalja narodne demokratije na skupštini Ujedinjenih nacija po pitanju prava čoveka raskrinkalo je još jednom lažnu i frazersku »demokratiju« i »humanizam« imperijalističkog anglo-američkog bloka. Te intervencije suprostavile su pravi sadržaj nekom prividnom, imaginarnom »pravu čoveka«, bacile svetlost na licemerno izigravanje prava čoveka putem maglovitih, dekorativnih fraza, kontradiktornih činjenicama stvarnosti.

Pokazalo se koliko je šuplja i papirnata predložena deklaracija o pravu čoveka od strane delegata anglo-američkog bloka, kada je uzeto u pretres stvarno stanje, položaj čoveka u kolonijama, u zemljama koje su pod dominacijom, protektoratom ili su u interesnim sferama anglo-američkog bloka. Moglo se samo govoriti o punoj obespravljenosti čoveka, o rasnoj diskriminaciji, o linču, masovnim pokoljima, pogubljenjima, o uništavanju, ponižavanju i robovanju čoveka. Život čoveka crne kože u Južnoj Africi i Americi zavisi od ćudi, afekata i fanatizma gospodara bele kože, život čoveka u kolonijama od nemerenih profita kapitalista metropola i kaznenih ekspedicija. Život čoveka u Grčkoj ugrožen je nasiljem vojne intervencije imperijalista koji taj život napadaju odredima ratnih zločinaca, narodnih izdajica, kriminalnih ubica. A šta da se govori o pravu čoveka u Španiji? Ono je u toj zemlji ispisano na vešalima, koje dželat španskog naroda general Franko »humano« i »demokratski« deli španskim rodoljubima.

Delegati anglo-američkog bloka na skupštini Ujedinjenih nacija uzbudili su se kada je stavljeno na diskusiju pravo na uništenje čoveka, na linč, na rasnu diskriminaciju, na kolonijalno ugnjetavanje, na kapitalističku eksploataciju, na masakriranje slobodoljubivih naroda. Oni su dali žestok otpor pokušaju da se ta diskusija razvije. A dali su otpor zato da se ne bi u toj diskusiji javile optužne činjenice koje bi redale slike o gnusobama nasilja nad čovekom, o varvarstvima koja se vrše nad životom čoveka uz pompu fraza i deklaracija o pravu čoveka, o »demokratiji« i »humanizmu« u zemljama koje su pod vladavinom imperijalizma.

Delegati anglo-američkog bloka hteli su da preko pitanja stvarnog, realnog prava čoveka, osvedočenog u životnoj i društvenoj praksi, pređu frazerskom deklaracijom, da preko pitanja prava čoveka prejure najvećom brzinom glasačke mašine. Kada je amandman delegata Sovjetskog Saveza, potpomognut stavom delegata Jugoslavije i drugih država narodne demokratije, izložio konkretna, realna prava čoveka, anglo-američki blok se pokrenuo uzrujano i meteţno protiv njega, otvoreno neprijateljski u klevetničkom, falsifikatorskom govoru delegata laburiste koji je uslužno zastupao interese kapitalista iz metropole, ili u perfidnim, prepredenim manevrima, sa obrazloženjima protiv amandmana i diskusije u argumentima punim besmislenosti i apsurdnosti. Pretstavnik Libana koji je u pretresanju prava čoveka, svojim predlogom o zaštiti čoveka od kriminalnih napada bio začas ispao iz koloseka anglo-američkog bloka, morao je povući svoj predlog da bi u toj zajednici ostao. Anglo-američki blok zabranio je svojim članovima svako istupanje u korist realnog prava čoveka. Mogli su o tom pravu samo frazirati, davati deklaracije koje neće ni u čemu realno obavezivati imperijalističke sile.

Delegati Sovjetskog saveza, Jugoslavije i drugih zemalja narodne demokratije istakli su jasno, sa snagom istinitosti i ubedljivosti činjenica, da nema stvarnih prava čoveka tamo gde je čovek eksploatisan čovekom, da je pravo čoveka uslovljeno društvenim uslovima, da je ono ostvareno i zagarantovano samo u socijalizmu. Delegati Sovjetskog Saveza, Jugoslavije i drugih država narodne demokratije istupili su na skupštini Ujedinjenih nacija kao opunomoćenici takvog realnog prava koje su njihovi narodi izvojevali u borbi protiv eksploatacije i dominacije. Njihovi narodi su, oslobodivši se od kapitalističkih eksploatatora, izborili uslove u kojima je ostvareno bratstvo, ravnopravnost naroda, u kojima se čovek razvija potpuno slobodno, ne trpeći gospodarstvo drugog čoveka, niti gospodareći nad životom drugog čoveka. Jugoslovenski delegat je izneo primer položaja makedonskog naroda pod vlašću kapitalizma u staroj Jugoslaviji i u uslovima razvitka socijalizma u novoj Jugoslaviji. Nekad je makedonski narod bio surovo tlačen, pljačkan i obespravljen, danas makedonski narod živi u punoj ravnopravnosti sa drugim jugoslovenskim narodima, slobodan u svom društvenom, ekonomskom, političkom i kulturnom razvitku.

Anglo-američki blok zna dobro cenu i vrednost realnog prava čoveka. Pravo čoveka je ispisano plamenim slovima na zastavama revolucionarne borbe ugnjetenih naroda protiv eksploatatorskog kapitalizma i imperijalizma. Za realna prava čoveka daju poezijom slobodnog, stvaralačkog rada i snagom pravog, borbenog humanizma, sadržinu borbe proletarijata da ukine eksploataciju čoveka nad čovekom, da ukine nasilja nad narodima, pogrome, diskriminaciju. Literatura istinski demokratskih pisaca vojevala je protiv fašizma, upotrebivši kao jedno od glavnih oružja protiv divljačkih porobljivačkih metoda fašizma pravo svakog čoveka, bez obzira na rasu i boju kože, na život, na slobodu, na stvaralački rad.

Sukob koji je došao do izraza na skupštini Ujedinjenih naroda između shvatanja o pravu čoveka, istinskog, realnog, osvedočenog i ostvarenog u zemljama Sovjetskog Saveza, Jugoslavije i drugih zemalja narodne demokratije i shvatanja o pravu čoveka kamufliranog, demagoškog, praznorečivog i potpuno lažnog u odnosu na životnu praksu u anglo-američkom bloku imperijalista — može poslužiti savremenoj naprednoj književnosti kao potstrek za davanje realističke slike o odnosima protivstavljenih snaga u svetu.

Uoči četrdesetogodišnjice smrti S. S. Kranjčevića

U NR Hrvatskoj održaće se 29 oktobra niz priredaba povodom četrdesetogodišnjice smrti velikog hrvatskog pesnika Silvija Strahimira Kranjčevića. Priredbama rukovodi odbor u koji su ušli ministar prosvete dr Ivo Babić, ministar pravosuđa Nikola Sekulić, pretsednik Jugoslavenske akademije dr Andrija Štampar, potpretsednik Jugoslavenske akademije Miroslav Krleža, pretsednik Gradskog narodnog odbora Zagreba Dragutin Saili, književnik Ivan Dončević i majstor-vajar Vanja Radauš.

U Hrvatskom narodnom kazalištu prirediće se akademija s predavanjem o S. S. Kranjčeviću. Istaknuti članovi drame recitovaće Kranjčevićeve stihove, a orkestar Narodnog kazališta, radio-zbor i solisti Opere izvešće »Prvi grijeh«, oratorij u tri dela od S. S. Kranjčevića. Muziku za ovaj oratorij napisao je Ivan Zajc.

Istoga dana u Umetničkom paviljonu u Zagrebu biće otvorena velika izložba knjiga izašlih u NR Hrvatskoj od oslobođenja do danas. Na izložbi će biti specijalno odeljenje posvećeno S. S. Kranjčeviću. Sem dosada štampanih knjiga tu će biti izložene i slike iz pesnikova života, kao i faksimili njegovih rukopisa i pisama. Druga manja izložba biće priređena u foajeu Hrvatskog narodnog kazališta.

Po svim većim gradovima i mestima u Hrvatskoj održaće se predavanja o životu i radu Kranjčevića. Za vreme proslave i tokom trajanja izložbe radiostanice u Hrvatskoj davaće specijalne emisije posvećene pesniku i njegovim delima.

Povodom četrdesetogodišnjice smrti Kranjčevićeve, Nakladni zavod Hrvatske objaviće novo, ilustrovano izdanje njegovih pesama.

Majstor-kipar Fran Kršinić radi spomenik Kranjčeviću, koji će biti kasnije postavljen na Trgu Bratstva i jedinstva.

S. S. Kranjčević

Zagrebački književnici spremili su niz članaka za časopise i novine, i predavanja za škole, domove kulture, sindikalne podružnice i velike radničke kolektive.

U Beogradu će Udruženje književnika Srbije prirediti akademiju koju će otvoriti pretstavnik Saveza književnika Jugoslavije. Predavanje o Kranjčeviću održaće Jovan Popović, potpretsednik Udruženja književnika Srbije, a Kranjčevićeve stihove će recitovati glumci Jugoslavenskog dramskog pozorišta. »Prosveta« izdavačko preduzeće Srbije izdaće izbor Kranjčevićevih pesama s predgovorom Marijana Jurkovića.

U Sarajevu će biti održana akademija i nekoliko predavanja.

Jubilej Mihaila Šolohova

U mestu Vešenjska, gde živi i radi laureat Staljinske premije, deputat Vrhovnog Sovjeta SSSR Mihail Aleksandrović Šolohov, proslavljena je 25-godišnjica njegovog književnog i društvenog rada. U pedagoškom učilištu »Gorki« održana je akademija, kojoj je prisustvovao i Šolohov. Piščevi zemljaci i pretstavnici društvenih organizacija toplo su pozdravili omiljenog pisca.

Mihail Šolohov

Referat o stvaralačkom putu M. Šolohova održao je sekretar vešenjskog rejonskog komiteta SKP(b) Serdjukov, a zatim su velikog pisca pozdravili pretsednik kolhoza »Šolohov« — Meljnik, sekretar rejonskog komiteta Komsomola — Golubjov, pionir — Vitja Korovin i drugi.

Odgovarajući na pozdrave, Šolohov se toplo zahvalio na pažnji i časti koja mu je ukazana.

* * *

Povodom 25-godišnjice književnog rada M. Šolohova, u jednom od poslednjih brojeva »Literaturne gazete« objavio je Anatolij Kalinjin članak pod naslovom »Ponos sovjetske književnosti«.

»U Šolohovu, — kaže se u članku — sinu obične seljanke, koji je postao najveći savremeni pisac, srećno su se ujedinile revolucionarna mladost naše književnosti, njena čvrsta veza s duhovnim bogatstvom naroda, njena duboka odanost slobodoljubivim idealima čovečanstva i nepomirljivost u borbi protiv neprijatelja istinske demokratije.

Šolohov je snažno prikazao lepotu i poetičnost unutrašnjeg sveta običnog radnog čoveka. U tome je patos njegovog stvaralaštva, izrazita snaga talenta.

I pre Šolohova pisalo se u ruskoj književnosti o seljaštvu, ali niko nije sa toliko sposobnosti otkrio najskrivenije dubine njegove psihologije. Niko nije našao tako tačne reči i boje da opiše ono ogromno diferenciranje međusobno neprijateljskih klasnih snaga, koje se posle Oktobarske revolucije vršilo na selu. Niko nije sa toliko vajarske reljefnosti izmodelirao lik seljačkog trudbenika, koje je u žestokoj borbi savladao svoga najvećeg neprijatelja i izišao — sledeći radničku klasu i njenu partiju — na put novog kolektivnog života... Sve što je na Donu, nerazdvojno je sliveno sa imenom Šolohova isto kao što je i sve u Šolohovu, na ovaj ili na onaj način, vezano sa Donom. I kada putuješ preobraženom donskom stepom — u likovima njenih ljudi, u obrisima pejsaža ili u svojoj duši, uzbuđenoj obiljenim nakupljenih uspomena — neizbežno tražiš i nalaziš crte, koje odgovaraju svetu šolohovske poezije. To osećanje ne bledi godinama, ne gubi od svoje lepote i originalnosti i ostaje sveže kao što sveži ostaju likovi, koje je izvajala mašta umetnika životom nadahnutog. Neprolazna svežina likova — svojina je istinskog talenta. Aksinja, Grigorije, Pantelej Prokofjević, Natalija, Naguljnov, Ščukar — koliko smo bogati postali upoznavši u njima i stare i nove seljake, i dok su živeli kao plen sitnosopstveničkih instinkata i kad su izašli na široki put života.

Pred očima čitaoca život šolohovskih junaka uvek se pojavljuje u pokretu, u razvitku. Pisac će ih ili iznutra osvetliti ili prikazati s nove tačke gledišta i tako ih dati još izrazitije.

Kao pravi umetnik on voli i zapaža detalj i, kao istinski umetnik, on ga nikada samo iz ljubavi prema detalju neće uneti u svoje delo, nego će sve da potčini velikoj misli. Jasan, pun narodne poezije jezik njegova pripovedanja kazivače neizbežnu snagu te misli«.

Govoreći na kraju svog članka o sadašnjem radu M. Šolohova nad novim delima, A. Kalinjin kaže:

»Još nije dovršeno Šolohovljevo započeto delo o velikom otadžbinskom ratu sovjetskog naroda protiv nemačkog fašizma. Ali već u knjizi »Nauka mržnje« mi smo videli nove crte našeg naroda, koji je doneo čovečanstvu najvišu komunističku istinu. Kao i uvek, umetnik ide u korak sa životom. Njegova su dela neraskidivo vezana sa kretanjem našeg naroda ka komunizmu.«

POVODOM PEDESETOGODIŠNJICE

REALIZAM HUDOŽESTVENOG TEATRA

Milan ĐOKOVIĆ

Hudožestveni teatar nazivaju »tvrđavom realizma«. To visoko priznanje, da brani najzdraviji i najnapredniji pravac umetnosti, Hudožestveni teatar je izvojevao u teškim i surovim okršajima za ovih pedeset godina svog života. Ta tvrđava je u prošlosti mnogo puta napadana, i frontalno i iz zasede, otvoreno i podmuklo, ali ona je izdržala sve napade, i danas, u socijalizmu, stoji čvrsta i pouzdanije nego ikad brani realističke osnove u daljem razvtku sovjetskog pozorišta.

Mnogo oluja je vitlalo nad kulturnim životom Ruzije i čitavog čovečanstva otkako se Hudožestveni teatar bori za pobedu svojih ideja, svoje estetike. Da odoli svim tim naletima on je morao već od početka svoju zgradu postaviti na čvrste temelje. Njegovim osnivačima, Konstantinu Sergejeviču-Stanislavskom i Vladimiru Ivanoviču Nemirovič-Dančenku, pripada zasluga što je najbolje pozorište u svetu tako sigurno prešlo svoj istoriski put do velike pobede.

Hudožestveni teatar je revolucionarno pozorište. U trenutku kad je on osnivan rusko pozorište se nalazilo u teškoj krizi. Čitavu pozorišnu umetnost držali su u svojim rukama carski birokrati, a za njima su poslušno išli trgovci umetnošću. Carskim činovnicima bilo je glavno da pozorište ostane zabava povlašćenih klasa, da se u njega ne prokradu ideje opasne za državni poredak da se ne pretvori u društvenu tribinu. Trgovci umetnošću, razni organizatori privatnih pozorišta, čuvali su interese svojih blagajna i držali se zvanične linije. Tradicije ruskog pozorišta, opet, bile su upravo u znaku društvene uloge njegove. Tako su pozorište shvatali stari pisci Fonvizin, Puškin, Gribojedov, Gogolj, Ostrovski, stari pozorišni teoretičari i kritičari Bjelinski i Dobroljubov, stari glumci kao što je Ščepkin, koji se iz kreposnoga ropstva uzdigao do slave začetnika realističke glume. I ne samo tradicije. Raspoloženja najboljeg dela publike, napredne inteligencije pred kraj XIX veka, govorila su za pozorište koje ide u korak sa svojim vremenom, koje služi narodu i njegovom prosvećivanju. Stanislavski i Nemirovič — Dančenko su, dajući ime svom novom teatru, stavili u njegov naziv **opštepristupačni**, deklarišući se time za narodni teatar, o kojem je sanjao i Ostrovski. Na početku svog rada oni su, saglasno tome za svaku pretstavu jedan broj ulaznica rasturali u moskovskim fabrikama, među radnike. Ubrzo je šef moskovske policije zabranio ovaj način rasturanja ulaznica, obrazlažući zabranu time da za »narodne pretstave postoji posebna cenzura«. Hudožestveni teatar, ipak, nije nikad napustio misao da uspostavi što bliži dodir s narodnim masama. Pre Oktobarske revolucije pokušao je, najpre, da podigne još jednu zgradu kao svoju filijalu, a zatim da otvori četiri pozorišta u radničkim krajevima Moskve. Ovi projekti su ostali neostvareni. Tek su oktobarski dani 1917 godine širom otvorili vrata Hudožestvenog teatra gledaocu iz naroda, kojem je, otada, pripala umetnost najboljeg ruskog pozorišta.

Revolucionarnost Hudožestvenog teatra manifestovala se u svim vidovima njegove aktivnosti. Stanislavski i Nemirovič — Dančenko objavili su rat čitavom sistemu starog pozorišta. U unutarnjem radu oni su okrenuli novi list istorije. Pre njih je pozorišna pretstava bila ostavljena slučajnosti nadahnuća protagonista. Premijera se spremala, i u najvećim moskovskim pozorištima, samo nekoliko dana. Rediteljeva dužnost se svodila na to da rasporedi glumce na sceni, kako ne bi jedni druge zaklanjali pred publikom. Hudožestveni teatar je prvi uzeo praksu dugih i iscrpnih studija dela, on je prvi proklamovao shvatanje da je pozorišna pretstava stvar kolektiva, a ne stvar jednog ili dva pojedinca.

U pitanju repertoarske politike stari pozorište se rukovodilo načelom biranja komada za glumce, tačnije rečeno za nosioce glavnih uloga, koji svojim ličnim umetničkim šarmom obezbeđuju prijem kod publike. Hudožestveni teatar je nasuprot tome, istakao shvatanje, i branio ga u svim prilikama, da je dramsko delo osnova na kojoj se gradi scenska umetnost, da ono mora imati istovremeno i umetničke i idejne kvalitete, jer će samo tako moći da potstakne stvaralačke snage pozorišta i da oplemenjujući deluje na gledaoce.

Pre Hudožestvenog teatra ruske pozornice je plavila najšarenija prevodna književnost, u kojoj je prazni vodvilj zauzimao počasno mesto i efikasno kvario ukus publike. Hudožestveni teatar je od početka dao preimućstvo nacionalnoj drami. I ni tome se on nije rukovodio nekakvim uskonacionalističkim razlozima, nego principom da glumačka umetnost, koja svoj materijal crpe iz neposrednog zapažanja životnih pojava na nacionalnom motivu i liku najtačnije i najpotpunije može da se uzdigne do visokih saznanja, koja će joj pomoći da rešava probleme izvan domošaja neposrednog iskustva. U nacionalnoj drami Hudožestveni teatar je na prvo mesto stavljao delo savremenog pisca. Gledalac u pozorištu traži odgovore na pitanja svoga vremena. Te odgovore će mu pružiti pisac koji s njim deli iste patnje i radosti, pisac koji pravilno oseća svoje vreme i koji ume da ga izrazi u čistim umetničkim oblicima. Prvih osam godina na repertoaru Hudožestvenog teatra bilo je 19 komada ruskih pisaca, od njih 6 klasika i 13 dela pisaca prisno vezanih za društvenu problematiku, s Čehovom i Gorkim na čelu. U periodu povećane reakcije posle 1905 godine taj odnos se jako promenio, a pokušaji da se, u to vreme, na scenu postave pisci koji nisu odgovarali narodnim težnjama, pa ni uverenjima Hudožestvenog teatra, propali su. Iskustva Hudožestvenog teatra pokazuju da je porast scenske umetnosti bitno uslovljen baš savremenom nacionalnom dramom. Najveći domet Hudožestvenog teatra, u prvoj njegovoj fazi, do Oktobarske revolucije, postignut je s Čehovom i Gorkim. U drugoj fazi posle Revolucije, Hudožestveni teatar je mogao da sa Čehovom i Gorkim čuva ranije tekovine, ali je napred pošao tek stavljajući na svoju pozornicu novog, savremenog pisca, čijim se delom pozorište uključivalo u novi, izmenjeni, socijalistički život. »Blindirani voz 14—69« Vsevoloda Ivanova odigrao je tu istorisku ulogu u razvojnom putu Hudožestvenog teatra.

Iskreno i duboko drugarstvo pisca i pozorišta pokazalo se na iskustvu Hudožestvenog teatra kao glavna pretpostavka njihovog obostranog napretka. Hudožestveni teatar je odbranio već osuđenog Čehova posle neuspeha »Galeba« na premijeri Aleksandrinskog teatra, kada je kritika tvrdila da u komadu ima malo radnje, da su slabo razvijene scene neinteresantne po svojoj dramatičnosti, da je mnogo mesta dato sitnim detaljima i slikanju nevažnih, nezanimljivih karaktera. Pretstava »Galeba« u Hudožestvenom teatru je opovrgla takva tvrđenja i u njoj se ono što je proglašeno negativnim pokazalo kao pozitivna osobina jedne nove dramaturgije. Gorki je direktno od Hudožestvenog teatra dobio potstrek da se lati drame i istrajao u negovanju tog novog rada baš podrškom svog pozorišta. O Gorkom se i danas, ponekad čak i u sovjetskim pozorištima, ističe mišljenje da je »nesceničan«. Njegovi uspesi, međutim, na pozornici Hudožestvenog teatra govore da realistička interpretacija, podržana pravilnom invencijom režije i glume, ima u Gorkom izvanredan materijal za scensku realizaciju. Zanimljiv je, u tom pogledu, i slučaj Vsevoloda Ivanova. Pisac »Blindiranog voza« mnogo duguje Hudožestvenom teatru, koga smatraju njegovim saautorom. O desetogodišnjici Oktobarske revolucije MHT je namislio da u otsustvu komada s temom revolucije, napravi pretstavu od raznih pripovednih odlomaka raznih pisaca (L. Leonov, V. Katajev, M. Bulgakov i dr.) posvećenih istoj temi i povezanih zajedničkom revolucionarnom idejom. Među tim odlomcima je izabrana i scena »Blindiranog voza« iz »Partizanskih priča« Vsevoloda Ivanova. Sam pisac kaže da nije verovao u ovaj poduhvat I prihvatajući poziv Hudožestvenog teatra da obradi datu scenu, on je, veli, više računao na štampanje nego na prikazivanje. On je smatrao da će pozorište ustuknuti pred težinom zadatka da na sceni pokaže složenu radnju kretanja revolucionarnih masa. Usto, Ivanov govori kako je u to vreme prezirao pozorište uopšte i kako je svoju masovnu scenu obrađivao »s težnjom da mu stvori neprijatnost«. Ali je ispalo drukčije. Hudožestveni teatar je upravo u onom što mu je pisac servirao kao »neprijatnost« našao materijal za kojim je čeznuo godinama posle Revolucije, »da napravi pretstavu istovremeno jednostavnu i patetičnu, pretstavu o masama, o likovima koje je istakla Revolucija, istinski herojsku, ali ispričanu jednostavnim, snažnim i istinitim rečima«. U dramatizovanoj priči Ivanova MHT je našao zametak takve drame i »Blindirani voz« je ponikao iz saradnje pisca i pozorišta. Tako je sovjetsko pozorište dobilo komad koji danas spada u klasiku sovjetske književnosti.

Realistički princip glume zastupali su, u osnovi, već Puškin i Gogolj. Najveći ruski glumac devetnaestog veka, Ščepkin, govorio je o tome da na sceni, pre svega, treba igrati tačno, istinito, da se umetnik koji tumači piščevu ličnost mora uvući »pod kožu« te ličnosti. U ruskoj književnosti krajem osamnaestog veka, a naročito u devetnaestom veku, učvršćivao se i učvrstio realistički metod. Taj metod se prenosio i na pozornicu i na njoj dobio svoje istaknute zastupnike. Ali sve do pojave Hudožestvenog teatra, sem delimično, moskovskog Malog teatra, ni jedno drugo pozorište nije konsekventno izgrađivalo realistički stil u čitavoj pretstavi, stil igre u kojoj dominira i kroz koju se organski sprovodi shvatanje da na sceni treba donositi žive ljude a ne marionete samo spolino slične čoveku, da se glumac mora svestrano i duboko proţeti svim komponentama koje determinišu lik kao proizvod datih uslova, datog vremena. Preimućstva i zasluge Hudožestvenog teatra, na prvom mestu njegovih osnivača Stanislavskog i Nemirovič-Dančenka, u tome su što scenski realizam za njih nije bio stvar mode i slučajnosti, nego stvar pravog uverenja. Teorije o realističkom stilu i o metodi kojom se taj stil postiže do Hudožestvenog teatra nije bilo kao što je, dotle, uostalom, nije bilo ni u čitavoj pozorišnoj literaturi u svetu. Hudožestveni teatar je izgrađivao metodu, tražeći svoj realistički stil. I može se bez rezerve reći da je on došao do te metode, koja je dignuta na nov stupanj u socijalističkom društvu. Takozvani sistem Stanislavskog, koji glumca pouzdano osposobljava da igra istinito, da publika veruje u njegovu emociju i njegovu misao, do sada nije prevaziđen. A njegov značaj je utoliko veći što on, onakav kako je zamišljen i sproveden, može da služi kao podloga i svakom drugom pozorištu, koje ne ide slepo za kopiranjem igre Hudožestvenog teatra. Ta metoda je primenljiva u raznim sredinama i nikako ne sprečava da se gluma, bazirana na njemu, liši svojih specifičnih, nacionalnih i drugih osobenosti. U traženju svog realističkog stila Hudožestveni teatar je prošao kroz nekolike faze, od naturalizma do preteranog negovanja raskošne i »oslobođene« forme koja je sklizavala do izvice formalizma. Pa ipak, u svim svojim lutanjima Hudožestveni teatar je uspevao da uvek kritički ocenjuje svoj rad i da sačuva svoje realističke osnove, da im se vrati i da, polazeći od njih, nađe u novom vremenu nove realističke oblike. Idući tim putem, Hudožestveni teatar je našao sebe i u novom, socijalističkom realizmu.

Veran svojem shvatanju o društvenoj ulozi pozorišta, veran piscu kojeg tumači, veran principu istinite, realističke umetnosti, Hudožestveni teatar dokazao je vernost narodu, koji ga beskrajno voli i u njemu gleda ponos sovjetske kulture.

Zato Lenjinove reči: »Ako ima pozorišta koje mi moramo iz prošlosti po svaku cenu da spasemo i sačuvamo, to je, razume se, Hudožestveni teatar« i reči Gorkoga: »Hudožestveni teatar — to je isto onako lepo i značajno kao Trećakovska galerija, Vasilije Blaženi i sve što je najbolje u Moskvi«.... zvuče i u ovoj pedesetogodišnjici, kao najlepša priznanja ikad rečena o pozorišnoj umetnosti i pozorišnim umetnicima.

MORALNE ABERACIJE GOSPODINA BAZJELIHA

U poljskom nedjeljnom književnom listu »Odra« objavljen je (u broju 39 od 29 septembra) prikaz zbornika »Današnja Poljska« koji je izdalo Društvo za kulturnu saradnju Hrvatske sa Poljskom u Zagrebu, u redakciji Julija Benešića. P sac prikaza Viktor Bazjelih govori o ovoj knjizi vrlo opširno i u superlativima. Na kraju svoga članka osvrće se i na negativnu ocjenu te knjige u »Književnim novinama« (broj 18 od 15 i broj 19 od 22 juna) smatrajući tu ocjenu »neukusnom« i tvrdeći da je »samo neka čudna intelektualna aberacija mogla da dovede do ovako bizarnog zaključka« — što znači do našeg zaključka: da to što Julije Benešić danas u zborniku Hrvatsko-poljskog društva bilježi u svoju aktivu, kao svoj prinos djelu saradnje sa slavenskim narodima — izdavanje knjiga poljskih pisaca u ustaškoj »državi« i štampanje poljskih književnih priloga u glavnom ustaškom nedjeljnom listu »Spremnost« — pretstavlja zloupotrebu kulturne saradnje sa slavenskim zemljama. (Naš list se u toj kritici zalagao za istinsku kulturnu saradnju). Bazjelih se ne slaže s tom našom ocjenom pa kaže: »Mi to mišljenje ne djelimo«, nego naprotiv mi smo Benešiću utoliko više zahvalni što je čak sa stranica lista sljedbenika našeg najogorčenijeg neprijatelja omogućio da naša poezija i proza govore njegovim sunarodnicima.«

U Jugoslaviji nema čitalaca kojima bi još trebalo objašnjavati kako je, bilo kakva kulturna djelatnost na okupiranoj teritoriji, saradnja u okupatorovim i kvislinškim listovima i časopisima, saradnja u izdavačkim preduzećima okupatorskih slugu pretstavljala otvorenu podršku okupatoru ne samo protiv svog vlastitog naroda, nego i protiv svih demokratskih i slobodoljubivih naroda koji su se bilo gdje borili protiv fašističkih osvajača. Nikoga nema u Jugoslaviji kome ne bi bilo jasno da je svaki takav saradnik okupatorovih i kvislinških listova ,pa ma prevodio on i najbolja djela poljskih pisaca u ustaškim novinama, isto tako »najogorčeniji neprijatelj« poljskog naroda kao što su bili sami hitlerovci kojima su raskošno opremljene knjige Žeromskoga ili Prusa u izdanjima ustaškog Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, grafički dobro opremljeni brojevi »Spremnosti« i sveske ustaškog književnog časopisa »Vienca« (čiji je urednik od prvog do posljednjeg broja bio Benešić) služili kao legitimacija, kao svjedočanstvo o tobožnjem nesmetanom razvitku poljskog i hrvatskog naroda pod okupacijom, o tom kako su Osvjencim i Jasenovac samo izmišljotine, kad, eto, kulturni život cvate u obje zemlje.

Sve je to, kako rekosmo, potpuno jasno jugoslavenskim čitaocima i zaista ne bi trebalo koristiti prostor »Književnih novina« pišući o ovakvim mislima g. Bazjelih. Ono što nas je potaklo da napišemo ovu bilješku je to, što nam je g. Bazjelih u svom oduševljenju za Benešićevu »kulturnu« aktivnost pod okupacijom pružio sam primjer koji objašnjava taj rad. Bazjelih ističe kako je Benešić pored knjiga prevedenih s poljskog u Pavelićevoj »nezavisnoj« (a koje je on s ponosom zabilježio u knjizi »Današnja Poljska«) izdao 1943 godine još i zbirku svojih »pripovijedaka i skica« i »nije se kolebao« da na čelo te knjige stavi parolu »Još Poljska nije propala«. Bazjelih, vjerovatno, nije imao tu knjigu u rukama, jer bi inače znao da se ona zove »Kritike i članci«, i jer bi se lako uvjerio, pregledajući je, da su je ustaše štampali zato što se u njoj idealizira i slavi stara, panska Poljska, Poljska Jozefa Pilsudskoga, država koja po čitavom svom duhu, a naročito po upornom i dosljednom antisovjetskom stavu nije bila daleko od Hitlerove Njemačke, a ne slobodarska demokratska Poljska, koja se u to doba hrabro borila protiv Nijemaca.

Svoju pravu boju, svoje simpatije pokazao je Bazjelih otvoreno, zahtijevajući na kraju svog članka u »Odri« da se prevede na poljski i otštampa »u cijelosti kao vanredno zanimljiv i uzbudljiv dokaz iskrenog i nekoristoljubivog prijateljstva« izvještaj o predratnom radu »poljskih prijatelja« u koje on ubraja, među ostalim, člana šestojanuarske monarhofašističke diktature, bankara Stanka Švrljugu i fašističkog novinara Stanislava Krakova, iako je iz bilješke u »Književnim novinama« broj 19 mogao da pročita, ma da u par riječi, jasnu karakteristiku te gospode.

Za posljednja tri mjeseca poljska komunistička štampa potpuno bez osnova tvrdi kako se danas u Jugoslaviji vodi neka neprijateljska kampanja protiv Poljske. To je jedna od mnogih neistina koje se danas pišu o Jugoslaviji. Mi, naravno, pretpostavljamo da Bazjelih nema nikakve veze s demokratskim snagama Poljske i njegov napis mi ne identifikujemo s mnogim neshvatljivim napadima koji se u demokratskoj poljskoj štampi javljaju protiv Jugoslavije. Ali činjenica da Bazjelih objavljuje ovako čudovišno profašističke ocjene upravo u isto doba kad i demokratska poljska štampa vodi besprincipijelnu i klevetničku kampanju protiv nove Jugoslavije pokazuje koliko je ta kampanja opasna i kakve sve zle duhove ona budi.

M. J.

Žena iz Zagore — Sepija F. Šimunovića

Pripreme za Kongres ukrajinskih književnika

Svoje posledn je redovno zasedanje Prezidijum Saveza sovjetskih pisaca Ukrajine posvetio je pripremama za kongres ukrajinskih književnika. Referat o dosadašnjim rezultatima priprema za kongres održao je A. Kornejčuk.

»Naši književnici dočekaće kongres beležeći velike stvaralačke uspehe, rekao je u svom referatu A. Kornejčuk. U divnim herojskim podvizima celog ukrajinskog naroda u toku velikog Otadžbinskog rata i na frontu rada leži i udeo njihovog nadahnutog stvaranja. Patriotsko junaštvo ukrajinskog seljaštva, sjajni uspesi radničke klase i radne inteligencije odražavaju se u delima naših književnika. Sovjetska literatura izrasla je u klasnoj borbi protiv neprijateljskih ideologija. Najbolje knjige ukrajinskih sovjetskih književnika uživaju zasluženu ljubav ne samo ukrajinskih čitalaca, nego i mnogomilionske čitalačke mase cele naše otadžbine.

Bitka za žetvu u Ukrajini ove godine postala je svenarodna stvar. Ni književnici Ukrajine nisu stajali postrani. Oni su uzeli najživlјeg učešća u toj borbi za sreću i moć naše otadžbine. Mi se ponosimo uspesima našeg naroda, uspesima, kojima smo mi ,književnici, dali krila i duhovni potsticaj.«

Dalje je Kornejčuk govorio o plodonosnom uticaju velike ruske književnosti kao i književnosti bratskih naroda Sovjetskog Saveza na ukrajinsku književnost. Gorki, Majakovski, Serafimović, Šolohov i mnogi drugi istaknuti pretstavnici ruske literature izvršili su veliki uticaj na razvitak ukrajinske sovjetske književnosti.

Kornejčuk je pred pisce i kritičare postavio zadatak da, pripremajući se za kongres i sumirajući rezultate svoga stvaralačkog rada, ne gledaju na ukrajinsku književnost kao na nešto odvojeno, već u njenoj povezanosti sa svima književnostima sovjetskih naroda.

Ističući kao radosnu pojavu pristupanje velike grupe talentovane omladine u ukrajinsku književnost, Kornejčuk je izjavio da u delima tih mladih pisaca, kao i u najboljim delima književnika starije generacije, socijalistički rad pretstavlja osnovnu temu.

Obraćajući se kritičarima, Kornejčuk ih je pozvao da nesmanjenom žestinom vode borbu protiv pojava buržoaskog nacionalizma, kozmopolitizma i metanisanja pred buržoaskom kulturom Zapada.

Posle referata, književnici J. Smolić, J. Dold, N. Šamota i drugi predložili su niz praktičnih mera u pripremanju kongresa.

Odlučeno je da se od 1—4 novembra u svim oblasnim sekcijama SSPU održe sastanci književnika na kojima će se održati referati i izvršiti izbor delegata za kongres Svi pisci iz zapadnih oblasti Ukrajine i Zakarpatske Ukrajine biće pozvani na kongres. U nizu industriskih i poljoprivrednih centara Ukrajine biće sazvane široke pretkongresne konferencije čitatelja.

Vrše se pripreme za veliku izložbu ukrajinske sovjetske književnosti. Izložba će biti otvorena za vreme kongresa. U planu je i izdavanje posebne filmske reportaže »Književnici sovjetske Ukrajine.«

Na kongres će biti pozvani gosti — književnici svih bratskih republika Sovjetskog Saveza.

O PREVODJENJU PUŠKINA KOD NAS

A. S. Puškin
Bakrorez F. D. Konstantinova

Puškin je pesnik čije delo u vremenskoj distanci postaje još veće. Kod Južnih Slovena, koji su uvek imali divljenja za Puškinovo stvaralaštvo i shvatali veličinu njegova genija, to interesovanje bilo je vrlo živo i stalno: kod Srba još od dvadesetih godina prošloga veka, ubrzo i kod Hrvata, a nešto kasnije kod Slovenaca.

Već za njegova života »Letopis Matice srpske« javlja (1826) da je »slavni poeta ruski Aleksandar Puškin izdao nedavno jednu istina malu poemu no koja po jednoglasnom mneniju sviju kritika sva njegova predašnja dela prevashodi; ona se zove: »Istočnik Bakčisaraja«. To je prvi glas u našim književnostima o A. S. Puškinu.

Deset godina docnije, 1836, na godinu dana pred Puškinovu smrt, javiće se i prvi prevod jednog Puškinovog dela; to je »Poltava«, objavljena u prozi, u četvrtoj svesci Stejićeva almanaha »Zabave za razum i srce«. Ali ustvari prvi doista ozbiljan i književan pokušaj jeste prevod »Pikove dame« koji je Miloš Popović (brat Đure Daničića) objavio u zagrebačkom »Kolu« Stanka Vraza (1842) i u beogradskim »Novinama srpskim« (1945).

Miloš Popović pokušaće i s prepevima; u njegovoj zbirci pesama »Mač i lira« nalazi se, za ono vreme prilično uspeo, prepev Puškinove pesme »Karađorđevoj kćeri«. Zatim se, kroz ceo prošli vek i sve do danas, nižu sve novi i ponovni prevodi Puškinovih dela kod Slovenaca, Hrvata i Srba (a također i kod Bugara).

U naše dane mi vidimo kako Slovenci izdaju jedan mali, ali reprezentativan izbor Puškinove lirike u prepevu Mila Klopčića, a u Beogradu izdavačko preduzeće »Kultura« daje u novom prevodu sve pripovetke Puškinove i nekoliko važnijih nedovršenih fragmenata.

I u prošlosti je znatan broj pesnika i prevodilaca pokušavao, često s ambicijom i s izvesnim uspehom, da pre sadi Puškinova dela u naše književnosti. Tako na primer, od hrvatskih i srpskih pisaca prevode Puškina u stihu ili u prozi Stanko Vraz, Ivan Trnski, Jovan Jovanović-Zmaj, Stojan Novaković, Špiro Dimitrović, Đorđe Popović-Daničar, Jovan Hranilović, Iso Velikanović, Dragutin Ilić, Milorad Mitrović, Mileta Jakšić, Rista Odavić, Nikola Đorić, Ante Radić, Tomo Maretić, M. Pešić, — da pomenemo samo poneke koji su uložili truda i pokazali da imaju smisla za ovaj posao. Neki su to činili u većem obimu, kao Dragutin Ilić u svoje mlađe doba, koji su prepevali više Puškinovih spevova, ili Špiro Dimitrović, Ivan Trnski i Rista Odavić, koji su prenosili na naš jezik »Onjegina«.

Pa ipak, ovaj posao bio je toliko težak da gotovo svi prevodi Puškinovih stihova i njegove proze umetnički nisu ni iz daleka adekvatni originalu. Od tri prevoda »Onjegina« na srpski ili hrvatski jezik nijedan nas danas ne bi zadovoljio. Hvaljeni prepev »Borisa Godunova« Ise Velikanovića, koji je posle pedeset godina, pre neki dan ponovo preštampan, nesumnjivo je mnogo bolji od Pisarevića (u »Stražilovu« 1849), ali je ipak samo približno tačan prenos teksta, dok po umetničkoj vrednosti ne odgovara originalu. Čak ni zaista daroviti pisci koji su prevodili Puškina ne bi mogli danas steći priznanja pred kritikom. Može se govoriti samo o ponekim donekle uspelim pokušajima, kakvi su Zmajev »Crni veo« ili »Selo« od Milorada Mitrovića (neuneseno u njegove »Pesme«, nego zaboravljeno u jednoj svesci »Zvezde«).

Baveći se proučavanjem i prevođenjem Puškina, više prevodilaca u prošlosti dolazilo je na misao da načine jedno srpsko izdanje celokupnih ili izabranih Puškonivih dela. U prvi mah izgledalo je da bi se to moglo izvršiti sakupljanjem i prerađivanjem, redigovanjem ranijih prevoda, pošto je bar tri četvrtine Puškinovih dela u nas već presađeno, i to po nekoliko puta. Ali kad su upoređeni sta ri prevodi i prepevi, videlo se da bi napor redaktorski bio ravan ponovnom prevođenju, a možda i većі.

Posle oslobođenja zemlje, kada se najširim masama sistematski pružaju kulturne vrednosti, kod nas se često isticalo da našoj javnosti treba dati Puškina u adekvatnom prevodu, pošto i pored tolikog broja prevoda veliki ruski pesnik nije dovolino pretstavljen našoj javnosti. Kriterij prema kvalitetu veoma je porastao. Na mnogim sastancima i savetovanjima postavljalo se pitanje ponovnog prevođenja.

Nesumnjivo, najbolje bi bilo kad bi jedan čovek preveo sva Puškinova dela, ali da se to učini kako valja, bio bi potreban ceo ljudski život. Kvantitativno, Puškinova dela nisu isuviše obimna, ali kvalitativno i zato što su stihovana zahtevaju rad kroz veliki niz godina i sve moći jednoga umetnika. Onaj koji bi se usudio da se preda tome zadatku morao bi da napusti sve druge namere i svoje originalno umetničko stvaranje. Sem toga Puškinov prevodilac u jednom licu morao bi biti i sam vrlo darovit pisac od velikog daha.

Ostalo bi dakle da se srpski i hrvatski pesnici, koji osećaju da našem narodu treba dati sabrana Puškinova dela, — udruže, da podele posao i da kolektivno izvrše ovaj zadatak.

Slovenački pisci već su uzeli na sebe da kolektivno prevedu i prepevaju Puškina prigodom sto i pedesete godišnjice od rođenja. Među slovenačkim prevodima bilo je i ranije uspelih, a ovoga puta te dužnosti primili su se najbolji današnji slovenački pesnici.

U našoj zemlji danas se preduzimaju mnogi veliki poslovi koji zahtevaju kolektivne napore. Kada bi jedan kolektiv srpskih i hrvatskih književnika obogatio našu kulturu prenošenjem Puškinovih dela u naš jezik, to bi bio veliki dobitak i ujedno velika čast za one koji bi izvršili ovo delo. Verovatno da neki naši pisci u svojim fijokama imaju po koji prevod ili prepev iz Puškina.. Možda bi se sem toga, posle jednog ponovnog pregleda starih prevoda po časopisima ,ipak moglo naći ponešto što i danas, po strožijem kriterijumu, pristaje u izdanje Puškinovih dela.

Božidar KOVAČEVIĆ

MEĐU NJIMA

ZATVOR KAO NOVA MOGUCNOST PISACA ZA ZARADU

Profesionalnom književniku u Americi — ako nema nekih prihoda s druge strane ili nije imućan toliko da može da se bavi samo književnošću— veoma je nesigurna egzistencija. I istaknutom književniku u Americi izdavač neće štampati delo za koje unapred nije siguran da će se dobro prodati. Kada ostane bez izdavača, književnik, ako je u mogućnosti, štampa delo o svom trošku. Ali za profesionalne književnike veliki porezi na prihode pretstavljaju najozbiljniju smetnju.

Međutim, kako javlja američki nedeljni magazin »Njuzvik« (»Newsweek«), pronađen je nov način zarade za američke pisce. Da bi se na pisanju zaradio novac, potrebno je, — odležati neko vreme u zatvoru. Za vreme izdržavanja kazne u zatvorima Nju Džersija — piše »Njuzvik« — mnogi pisci i drugi zatvorenici, naklonjeni stvaralačkom radu, zaradili su znatne sume od svojih književnih proizvoda, jer su za to vreme, dok su ležali u zatvoru, bili oslobođeni poreze na svoj književni rad.

Tako je F. Lovel Biksbi, pretstavnik komesarijata za popravku, otkrio da je neki Edvin J. Beker, profesionalni pisac, za vreme izdržavanja kazne na kažnjeničkoj farmi (lepši izraz za koncentracioni logor) pisao članke za magazine i za poslednje dve godine zaradio 35.000 dolara..

Posle otkrića F. Lovela, donesen je novi propis, kojim se u buduće zabranjuje ovakva praksa Tim povodom »popravitelj« gospodin Lovel Biksbi, čovek koga je teško prevariti, ironično je izjavio:

»Mi smo ipak bili svesni toga da nam je bilo nemoguće dozvoliti našim dečacima u zatvoru da zarade više novaca nego siromašni pisci napolju, koji moraju da plaćaju porez na svoje prihode«.

Lurd još uvek u modi

Švajcarski list »Le Courrier de Geneve« objavio je nedavno izveštaj o putovanju švajcarskih katolika, koji su išli na hodočašće u Lurd, gradić u Francuskoj, čuven po svojoj pećini, gde se na »čudotvoran« način isceljuju bolesnici. U kitnjastom stilu, koji je obično u upotrebi prilikom sastavljanja ovakve vrste proze, kaže pisac članka:

»Procesije Svetog Sakramenta u Lurdu, kao, uostalom, i sve tjelovske procesije u zemljama koje su ostale katoličke, izazivaju uvek neizrecivo uzbuđenje. U takvim prilikama čuda se najčešće događaju. Procesija, koja, se u ovom trenutku odvija pred našim očima, ne da se opisati običnim rečima. Dok se bolesnici u masama postrojavaju na trgu, biskupi, prelati i ostali klir zauzimaju svoje mesto u pećini, kraj baldahina. Na čelu povorke, iza crkvenih barjaka, stupa dugačak red »Marijine dece«, pokrivene belim velovima, za njima idu ljudi, mladići, sveštenstvo, i na kraju, iza baldahina, mnogobrojne kaluđerice i nepregledna masa hodočasnika.

»Procesija se lagano miče, savija oko trga uz zvuke pesme »Lauda Sion«, da bi najzad izbila pred ogromnim četvorougaonim prostorom, gde leže bolesnici gde je rasprostrta patnja ljudska, katkada grozna da se pogleda, ali preklinjajuća, ozarena i uzvišena... »Onda sveštenik sa putirom napušta baldakin, zaustavlja se pred svakim bolesnikom, blagosilja ga, dok se svuda razležu glasovi preklinjanja, naterujući nam suze na oči.

»Još jedan poslednji blagoslov silazi na gomilu koja kleči, blagoslov božji, i bolesnici se vraćaju, noseći u svome srcu božanstveno skrovište svoje patnje, svoje nade i svoje neizmerne ljubavi«.

»Uzvišene patnje« lurdskih hodočasnika... »Božanstveno skrovište njihovih patnji«... Da li je Zola, kada je pre više od pola veka pisao o tim divljačkim običajima, pomišljao da će se oni i do danas očuvati »u zemljama koje su ostale katoličke?«

Filmske kompanije u borbi protiv napredne kritike

Filmska kompanija Metro-goldvin Majer osuđena je u prvoi instanci zbog jednog klevetničkog pisma upućenog preko londonske radio-stanice filmskoj kritičarki E. Arnot Robertson. U pismu se kaže da kritike, koje piše E. Arnot Robertson pokazuju, »da ona ne oseća ukus i zahteve filmske publike« i zaključuje se »da je njena kritika u celosti vrlo štetna za filmsku industriju«. Naravno, kompanija Metrogoldvin Majer nije bila voljna da plati Mil Arnot Robertson odštetu od 1500 funti na koju je osuđena. Viša sudska instanca, kojoj se kompanija obratila, oslobodila je kompaniju od plaćanja ove otštete. Čim se ovo saznalo filmska sekcija Kružoka kritičara osnovala je fond koji će pomoći Mis Arnot Robertson da podnese žalbu najvišoj sudskoj instanci. Tom prilikom Din (Deane), sekretar Kružoka kritičara, dao je štampi sledeću izjavu: »U ovakvim slučajevima mi osećamo da je slobodna i odgovorna kritika postala danas iluzija. Ova najnovija osuda ohrabriće sve one, koji vide u filmu samo svoje uske trgovačke interese i koji bi želeli da zaplaše i unište slobodnu kritiku. Od toga će imati štete u prvom redu publika, koja bi trebalo da se koristi kritikom«.

A publika je zaista na strani poštenih kritičara, jer sa svih strana već stižu prilozi za fond.

Hitlerova miljenica snima u Parizu

Leni Rifenštal, poznata filmska glumica i režiserka, ljubaznica Hitlera, došla je u Pariz. Njoj je povraćeno njeno imanje u Tirolu i ona očekuje da joj se vrati tehnički materijal koji je sada pod sekvestrom. Leni Rifenštal sada pregovara sa jednom pariskom firmom da bi završila svoj film »Tifland«, čije je snimanje bilo prekinuto kada je propala hitlerovska Nemačka.

Mali događaji na »velikim« sastancima

Prilikom Internacionalnog savetovanja intelektualaca u Ženevi dogodilo se da je Bob Klasens, književnik i pravnik, jedan od gostiju iz Belgije, morao napustiti Švajcarsku dva dana pre svršetka sastanka. Uzrok ove policiske mere je sledeći: Bob Klasens, posle jednog predavanja održanog na poziv Radničke partije Švajcarske, ispričao je u privatnom razgovoru nekim slušaocima kako su u Dahau sovjetski deportirci usred logora digli u vazduh jednu lokomotivu. Motivacija švajcarske policije glasila je: » Klasensu se zabranjuje boravak u Švajcarskoj zato što je učio članove Radničke partije ove zemlje da vrše sabotaže na državnim železnicama«.

NOVA IZDANJA DELA M. V. LOMONOSOVA

Dela velikog ruskog naučnika M. V. Lomonosova izlazila su u toku prošla dva veka u nekoliko izdanja, ali ni jedno od njih nije bilo potpuno. Sada je prezidijum Akademije nauka SSSR doneo rešenje da se pristupi štampanju novog izdanja sabranih dela velikog ruskog naučnika. U petnaest tomova novog izdanja biće uključeni i mnogi dosad neobjavljeni materijali Lomonosova — naučni članci, beleške i niz autobiografskih dokumenata.

U štampi se već nalazi prvi tom novog izdanja. On sadrži radove M. V. Lomonosova o fizici i hemiji, napisane od 1738—1746. a među njima i čuvena »Razmišljanja o uzrocima toplote i hladnoće« Za razliku od dosadašnjih, novo izdanje sabranih dela Lomonosova namenjeno je ne samo specijalistima, nego i širokim krugovima sovjetske inteligencije.

RUMUNIJA

NOVA ILUSTROVANA IZDANJA KNJIGA

Rumunska izdavačka preduzeća objavila su niz knjiga sa ilustracijama rumunskih likovnih umetnika. Tako je Državno izdavačko preduzeće štampalo svesku stihova »Na sav glas« od Majakovskog, koju je svojim crtežima perom ilustrovao poznati rumunski slikar P. Perahim. »Kameni cvet« Pavela Bažova objavljen je s ilustracijama u boji, a »Noći Šeherezade« sa crtežima u linoleumu; obe knjige ilustrovao je mladi rumunski umetnik K. Gusti. U državnom izdanju štampana su i tri dela iz oblasti dečije literature sa ilustracijama slikarke Valentine Bardu. U izdanju »Kartea rusa« (»Ruska knjiga«) izišla su autobiografska dela Gorkoga, koje je ilustrovala rumunska grafičarka Ligijia Makovej.

*

Uskoro će biti objavljen rumunski tehnički rečnik koji sadrži preko 40.000 tehničkih i naučnih izraza, objašnjenih na rumunskom jeziku a prevedenih na ruski, francuski, engleski i nemački. Rad na ovom rečniku organizovali su Glavni savez rumunskih inženjera i društvo »Politehnika«. Ovo delo odigraće značajnu ulogu u stvaranju jedinstvene stručne terminologije u tehničkoj i industriskoj literaturi na rumunskom jeziku.

POLITIČKA BORBA OKO NEMAČKOG JEZIKA U AUSTRIJI

U Austriji se sve više javljaju velikonemačke tendencije. To dokazuje i sledeći slučaj, o kome saznajemo iz »Esterajhiśes tagebuh«-a. Nemački rečnik za pravopis, izgovor i pravila o jeziku, koji ima najveći autoritet i koji se obavezno upotrebljava u svim školama i ustanovama Nemačke — jeste takozvani »Duden«. Posle »Anšlusa« ovaj rečnik postao je obavezan i u Austriji, jer se smatralo da austriski jezik ne postoji, tj. da je nemački književni jezik onaj koji se upotrebljava u Nemačkoj i da su austriski oblici nemačke fonetike, morfologije i sintakse samo dijalekatski. Austrijanci nasuprot tome tvrde da imaju pravo da se u svom književnom jeziku koriste osobenostima austriskog govora i da za njih ne važe pravila »Dudena«.

Posle sloma Hitlerove Nemačke profesor univerziteta dr Volf objavio je da se sprema izdavanje jednog rečnika za austriski književni jezik »Esterajhiśes Regel und Verterbuh«. Međutim, izdavač je u strahu od finansiskog rizika postavio uslov da se knjiga zvanično odobri i preporuči za upotrebu po školama i nadleštvima Profesor Volf je podneo rečnik na odobrenje Ministarstvu prosvete koje je sastavilo komisiju stručnjaka da daju svoje mišljenje.

Ta je komisija bila sastavljena iz »folksudeta« i »grosdojčera«, a pretsednik komisije bio je sudetskonemački dvorski savetnik dr Volman. Komisija je odmah stala na stanovište »da se teško izvojevano jedinstvo sa Nemačkom bar na jezičkom polju bezuslovno mora održati«, i da se svakako mora sačekati šta će reći u Berlinu, gde će uskoro zasedati konferencija za reformu pravopisa. Dvorski savetnik Volman izjavio je: »Mi pripadamo narodu od 80 miliona i moramo da izbegavamo sve što bi moglo da nas odvoji od njega«. Ovome stavu odgovara i njegovo stručno mišljenje o rečniku profesora Volfa.

Posle izvesnog vremena u štampi se pojavila vest da dr Volman sprema rečnik austronemačkcg jezika.

Protiv ove nelojalnosti bunila se napredna štampa znajući kakav bi bio taj rečnik koji izdaje Volman, tako da je Ministarstvo prosvete bilo primorano da izjavi da su oba poduhvata sasvim privatnog karaktera i da Ministarstvo ne pomaže ni jedan od njih.

Zatim se jedno vreme nije govorilo o austriskom rečniku Za to vreme politički razvoj išao je svojim tokom. Imperijalisti Zapada pokušavaju da podele svet u dva neprijateljska tabora i da od pojedinih zemalja stvore svoje vojničke baze. Taj Zapad se više ne interesuje za jednu miroljubivu Austriju i želi novi Ostmark. U toj atmosferi austrisko Ministarstvo prosvete moglo je objaviti da će austriski rečnik, koji je izradio dvorski savetnik Volman, biti obavezan za sve austriske škole. Volman daje intervjue u kojima ističe princip po kojem je sastavljen njegov rečnik: »Da bismo sačuvali ujednačenost u pisanju, ne smemo se udaljiti od Dudena«. On napominje da je u Berlinu održana konferencija svih nemačkih ministara prosvete, koji su izradili predloge koji važe i za Austriju i za Švajcarsku.

Ova kampanja za sprovođenje velikonemačke ideološke ekspanzije nije naišla na opoziciju u štampi, te će Austrija dobiti ne austriski rečnik, već ostmarško izdanje »svenemačkog« »Dudena« koji će biti merodavan za škole, štampu, izdavačku delatnost i, uopšte, za kulturni život.

MAKEDONSKI PREVOD »GORSKOG VIJENCA«

Radovan LALIĆ

Prošle godine proslavljena je u čitavoj našoj zemlji stogodišnjica »Gorskog vijenca«, veličanstvene »poeme o borbi i slobodi«, kako ju je nazvao R. Zogović. Ona je proslavljena onako kako je to zaslužio autor »Gorskog vijenca«, Petar Petrović-Njegoš, veliki pesnik i veliki borac za slobodu i jedinstvo jugoslovenskih naroda. Ta proslava bila je još jedno svedočanstvo o krupnim revolucionarnim promenama koje su se odigrale u našoj zemlji. Nikada u staroj Jugoslaviji jedan neimar kulture i borac za bolju sudbinu naših naroda nije mogao biti tako proslavljen kao što je proslavljen Njegoš povodom stogodišnjice njegovog najvećeg pesničkog dela.

To je ,pored ostalog, pokazao i broj izdanja »Gorskog vijenca« na sva tri jugoslovenska jezika — srpskohrvatskom, slovenačkom i makedonskom. Ranije se često isticalo da je »Gorski vijenac« među knjigama koje su pisane srpskim jezikom doživeo najviše izdanja. Pri tome se navodila cifra: nekoliko deseteka izdanja. Ali sada, prilikom svoje stogodišnjice, »Gorski vijenac« izišao je samo u toku jedne godine u osam izdanja: svaka naša republika objavila je Njegoševo delo, a Beograd i Zagreb dali su po dva izdanja, od kojih se izdanje »Jugoslovenske knjige« odlikuje briljivošću i ukusom tehničke opreme. Ako relativno veliki broj predratnih izdanja svedoči o vrednosti i popularnosti Njegoševa dela, ovako veliki broj izdanja »Gorskog vijenca« u toku 1947 pokazuje još nešto više: ogroman preobražaj koji je izvršen u našoj zemlji. To pokazuje i činjenica da među pomenutim izdanjima dva pretstavljaju nove prevode — na makedonski i slovenački jezik.

Naročito značajnu pojavu pretstavlja makedonski prevod »Gorskog vijenca«, i to iz više razloga. Makedonski narod prvi put se sada upoznaje sa velikim Njegoševim delom na svom maternjem jeziku. Makedonski narod izvojevao je, uz bratsku pomoć ostalih naroda Jugoslavije a zahvaljujući istoriskim pobedama Sovjetskog Saveza, nacionalnu slobodu i pravo na izgradnju svoje nacionalne kulture. Sa velikim poletom on je pristupio izgradnji te svoje kulture, i to na prvom mestu izgradnji svog književnog jezika i svoje književnosti. Ta izgradnja vrši se u duhu opšte kulturne izgradnje u Jugoslaviji. Nova nacionalna kultura makedonskog naroda, dobijajući sve određenije i sve tipičnije nacionalne forme, ispunjuje se socijalističkom sadržinom, koja je karakteristična za čitav naš sadašnji razvitak uopšte. Nacionalna kultura makedonskog naroda kao i kultura ostalih naših naroda, sve više postaje sastavni deo opšte jugoslovenske socijalističke kulture koja se sada stvara, zadržavajući svoje tipične nacionalne forme. Duboko i istinsko bratstvo naroda jeste jedna od osnova te kulture. Velike tekovine pojedinih jugoslovenskih naroda, i to kako današnje tako i one iz prošlosti, postaju zajednička svojina svih naših naroda. Makedonski prevod »Gorskog vijenca« jeste, prema tome, jedan od rezultata međusobnog približavanja i prožimanja kultura pojedinih jugoslovenskih naroda. U uslovima stare Jugoslavije, u kojoj je makedonski jezik bio zabranjen, Makedonci se nisu mogli upoznati na svom maternjem jeziku sa »Gorskim vijencem«. kao ni sa delima drugih jugoslovenskih pisaca.

U vezi sa makedonskim prevodom »Gorskog vijenca« treba istaći još jedan važan momenat. Makedonci u stvari sada prvi put izgrađuju svoj književni jezik, na osnovu narodnih dijalekata. Razume se da oni u tome nailaze na vrlo veliki broj teškoća. Jedan književni jezik koji se nalazi na početku svoje izgradnje ne može, sasvim prirodno, odmah zadovoljiti sve potrebe književnosti, nauke, javnog života. Zbog toga razni reakcionari i šovinisti tvrde da makedonski narodni jezik (ti šovinisti ga proglašavaju za dijalekat bugarskog ili srpskog jezika) nema uslova da se razvija, da postane književni jezik, instrumenat jedne bogate i razvijene kulture. To je, razume se, glupost. Svaki književni jezik postao je od narodnog jezika i svaki je prošao kroz fazu kroz koju sada prolazi makedonski jezik, s tom razlikom samo što se makedonski jezik nalazi u mnogo povoljnijem položaju nego što su se nekad nalazili drugi jezici, jer se stvara u uslovima izgradnje socijalizma, što pretstavlja ogromnu prednost. Ali i praksa je već demantovala ta tvrđenja o tobožnjoj »nepodobnosti« makedonskog jezika za dalji razvitak. Dosadašnji rezultati koje je dala mlada makedonska književnost i nauka jasno pokazuju da se makedonski književni jezik vrlo brzo i uspešno razvija. Kulturne ustanove makedonskog naroda, naročito univerzitet u Skoplju, mnogo doprinose tome razvitku. Prevod »Gorskog vijenca« takođe je jedan od značajnih dokaza bogatstva, gipkosti i lepote makedonskog jezika. »Gorski vijenac« pretstavlja za prevodioca veoma težak problem. Ali uspeh prevoda »Gorskog vijenca« na makedonski jezik — treba reći da je taj prevod potpuno uspeo — ilustruje u isto vreme i uspehe makedonske književnosti i makedonskog književnog jezika.

Makedonski prevod »Gorskog vijenca« od druga Blaža Koneskog odlikuje se, pre svega, vernošću originalu. Kada to kažemo, ne mislimo na bukvalnu vernost slovu originalnog teksta. Time hoćemo samo da podvučemo da je prevodilac sasvim dobro shvatio original, da dobro poznaje i »Gorski vijenac« i Njegoša uopšte, iako možda nije proučio svu literaturu o »Gorskom vijencu«. Mogao bi neko primetiti da nije potrebno naročito isticati poznavanje originala, da je to nešto što se samo po sebi razume, da s obzirom na veliku sličnost makedonskog i srpskog jezika nije nikakva naročita zasluga razumeti jedan tekst pisan srpskim jezikom. Međutim, nije samo reč o običnom razumevanju teksta. Pri prevođenju jednog književnog dela treba razumeti to delo u celini, poznavati društvenu i nacionalnu sredinu u kojoj je ono poniklo, epohu koja mu je dala obeležje, shvatiti njegovu idejnu sadržinu i sve nijanse njegovog stila. To je ono što često nedostaje našim pervodiocima a čime drug Blaža Koneski vlada u velikoj meri.

Ali dobro poznavanje originala, iako izvanredno važno, jeste samo jedan od uslova za uspešno prevođenje. Glavni zadatak dolazi tek posle toga. On se sastoji u tome da se dobro shvaćen original adekvatno prenese na jezik na koji se delo prevodi. Drug Koneski pošao je u tom poslu sasvim ispravnim putem. Nastojeći da za delo crnogorskog pesnika nađe odgovarajuću formu na makedonskom jeziku, a da prevod zadrži smisao i ritam originala, on je iskoristio sve mogućnosti makedonskog narodnog jezika, nije se striktno pridržavao one jezične norme koja se počela utvrđivati u današnjoj makedonskoj književnosti i publicistici. U napomeni na kraju knjige B. Koneski kaže: »O jeziku prevoda treba primetiti da u izvesnim stvarima otstupa od naše današnje književne norme. To je pretežno jezik naše epske pesme, kod koje se prevodilac morao zadržati, ako je hteo da prenese kolorit Njegoševa narodnog govora«. Ali treba podvući da je prevodilac u primeni folklornih elemenata pri prevođenju »Gorskog vijenca« umeo da nađe pravu meru. On ta sredstva nije zloupotrebio preteranim gomilanjem narodnih izraza, iz pojedinih makedonskih dijalekata.

Potrebno je istaći uspeh prevoda sa gledišta versifikacije. Koneski prevodi »Gorski vijenac« stihom originala, desetercem, koji je dosledno sproveden kroz čitavu knjigu bez ijedne greške. Od početka do kraja delo je prevedeno pravilnim, zvučnim desetercem, koji je, može se reći, u mnogome zadržao i u prevodu njegoševsku snagu. Naše narodne pesme i sam Njegoš prevođeni su na druge slovenske jezike u desetercu. Ali ni u jednom od tih prevoda deseterac nije tako pravilan, tako zvučan i prirodan kao u makedonskom prevodu »Gorskog vijenca«. Istina, u makedonskom takođe postoji deseterac, to je stih makedonskih epskih pesama, i prevodilac »Gorskog vijenca« imao je dobru podlogu za svoj rad. Drug Koneski uspešno je iskoristio taj makedonski deseterac pri prevođenju »Gorskog vijenca«, ali ga je znatno približio Njegoševu stihu. Rezultat koji se na osnovu toga dobio doista zaslužuje pažnju.

Rekli smo da je Koneski sasvim dobro shvatio original i da ga pravilno tumači na svom maternjem jeziku. Baš zato što poznaje »Gorski vijenac«, on ne dozvoljava sebi slobodu da menja tekst, da ga »popravlja«, kao što se to dosta često čini pri prevođenju i kao što su to ranije činili neki prevodioci »Gorskog vijenca«, pozivajući se na njegovu »neprevodivost«. Koneski prevodi tačno, ali ne prevodi bukvalno. On u većini slučajeva uspeva da sačuva smisao i lepotu originala, ukoliko je to uopšte moguće pri prevođenju.

Međutim, i prevodu druga Koneskog mogle bi se učiniti izvesne zamerke. U njemu ima izvesnih mesta koja nisu prevedena sasvim pravilno ili nisu prevedena dovoljno jasno i precizno. Istina, takvih mesta nema mnogo. To su većinom ona mesta koja ni u originalu nisu sasvim jasna, a Koneski ih je prevodio na osnovu komentara Milana Rešetara. Tako, na primer, stih »Muamed e kako za Gertuka« u originalu ima nešto drukčiji smisao. Nije jasno preveden ni stih »Junaštvo je car zla svakojega« (u prevodu Koneskog: »Junastvoto car nad site zla e«). Nije pravilno preveden takođe jedan stih iz govora Vuka Mandušića na kraju dela. Možda bi se ovde onde mogla učiniti još poneka primedba na prevod druga Koneskog. Ti sitni nedostaci bili bi izbegnuti, da je prevodilac pri radu iskoristio pored Rešetara u većoj meri i drugu literaturu. Takođe je pri kraju trebalo za komentar upotrebiti i druge autore, a ne samo Rešetara. Ozbiljan propust po mom mišljenju, jeste i to što knjiga nema predgovora, što u njoj nije data ocena Njegoševe književne i političke delatnosti. Da je uz knjigu dat kraći esej o Njegošu, makedonskom čitaocu bilo bi mnogo lakše shvatiti veliko delo crnogorskog pesnika.

Ali ove primedbe koje smo učinili ne umanjuju vrednost rada druga Koneskog i važnost pojave »Gorskog vijenca« na mokedonskom jeziku. Drug Koneski dao je odličan prevod »Gorskog vijenca«. On je uspeo da veliko Njegoševo delo. koje ima tako dubok narodni karakter, prenese na makedonski jezik, sačuvavši njegovu idejnu i pesničku lepotu. I po vernosti originalu i po svojim književnim osobinama prevod »Gorskog. vijenca« od B. Koneskog spada među najbolje prevode ovog velikog dela jugoslovenske književnosti. Makedonski prevod »Gorskog vijenca« pretstavlja prilog razvitku jugoslovenske književnosti i produbljivanju bratskih odnosa među našim narodima.

SVEDOČANSTVO I ODGOVOR NARODNOG PESNIKA

Najnovije i najslavnije stranice svoje istorije naši narodi su ispisali svim sredstvima u ljudskoj vlasti: krvlju na bojnom polju, znojem na izgradnji razorene zemlje, manifestacijama jedinstvene političke zrelosti u bezbroj primera potvrđenom rešenošću da idu svojim putem ka opštoj srećnijoj budućnosti radnih ljudi celog sveta. I o svemu tome u najširim masama neprestano se vodi svestran, neizbrisiv letopis, koji je odoleo svim pokušajima izroda i izdajnika da ubace u njega makar i jednu mrlju, makar i jednu lažnu, falsifikovanu stranicu. On je sav satkan od intimnog sagledanja sudbonosnih događaja od neumitnih istoriskih sudova, strasnog ocrtavanja i svetlih i tamnih likova pojedinaca, bez opraštanja i pravdanja, bez potcenjivanja i preuveličavanja. Taj letopis su naše narodne pesme o narodnooslobodilačkoj borbi, na čijem skupljanju već više meseca radi Savez književnika Jugoslavije. Nepribirane sistematski do danas, one se sada zapisuju onakve kakve se pevaju u mnogoljudnim kolima, na radilištima, u zanesenom sećanju na dane Užica i Sutjeske. I tu, na izvoru, naše narodne pesme sačuvale su svu svoju čistotu i snagu, i aktuelnost, samo zato jer su istinite i nadahnute, jer su deo neuništivog narodnog života, otrgnuta reč srca koja će blistati zemljom i kada budu daleko za nama dela koja su je zapalila.

Stvarane sa prvim ustaničkim pucnjem, narodne pesme unele su u predanje svaki značajniji trenutak naše borbe, upile u sebe odjeke dalekih svetskih ratišta, naročito fronta na kome se borila Crvena armija, opevale i osvetlile najmarkantnije prvoborce antifašističkog rata. Više od toga, u ovom narodnom stvaralaštvu sačuvana su raspoloženja i osećanja širokih masa iz tih istoriskih dana, njihova svest, jasnost cilja i puta kojim je valjalo ići. Evo, na primer, kako su narodne mase sagledale četrdeset prve i druge svog rukovodioca, kako su mu se tad obraćale, kako ga i sada opevaju, kad god se u časovima odmora zagrle nosioci prvog Petogodišnjeg plana:

Kompartijo, mirisavo cv'ješće,
cio narod za tobom se kreće.
Kompartijo, ruka ti je sveta,
ti si vođa narodnog pokreta.

Nije lako komunista biti,
a časno je to ime nositi.
Poznaje se ko je komunista:
svakom mio a obraza čista.

Ništa ljepše i milije nije
neg se zvati članom Kompartije.
Oj, da mi se član Partije zvati,
ne b' žalio ni svoj život dati.

Ovakvim stihovima svaki je komentar izlišan. Neposrednije i iskrenije ne može se ocrtati odnos masa i rukovodstva. Ali oni za koje »Malte nema« i koji osam godina ne čuju pesmu zemlje od sedamnaest miliona ljudi, ni kada se bore protivu fašizma ni kada izgrađuju socijalizam, mogli bi nas bez zazora zapitati o karakteru narodnog pokreta i našeg ustanka. Naš narodni pevač, međutim, na sva slična pitanja ima samo jedan odgovor u bezbroj varijahata, od kojih je najpopularnija:

Na vrh gore Romanije
crveni se barjak vije.
Ta neka ga nek se vije,
došô nam je iz Rusije...

Ili ona iz 1941:

Srp i čekić naša značka
daju hlebac pšenični.
Srp i čekić naša značka
radničko-seljačka.

Ovi znaci našim trudbenicima nikada nisu bili pusti simboli i dekorativni ukrasi, već nešto mnogo, mnogo više: putokazi u borbi, žarulje u tami kojom je Hitler bio zastro celu Evropu. U toj noći svetlost sa istoka prodirala je kroz jedan prozor, naš prozor. Pa ipak, narodni pesnik nije hteo da se zadrži samo na tome. I od ranije su njemu bili poznati maniri skeptika i klevetnika, te — da li zbog njih ili svoje ljubavi radi — on ovako neposredno ukazuje na nosioce toga znamenja:

Oj, Staljine, za te narod pita.
Ti si našeg školovao Tita.

Staljin nam je dika u Rusiji,
a drug Tito u Jugoslaviji.

Oj, Staljine, pokaži nam pute,
uzdamo se u Tita i u te.

Staljin i Tito su pokazali put našim narodima. Tim putem mi smo i pošli, iako je put bio težak, iako ga nisu hteli tad izabrati i drugi naročito susedni narodi, ma da je isto tako i njima ukazivan. Možda ga nisu izabrali zbog toga, što je pred narodom trebalo da krene vođ, — bar tako naš pesnik misli kad peva:

Nema borbe, nema krvi,
dok ne pođe Tito prvi.

Nema krvi, nema rata,
bez Dapčević komandanta.

Nema rata, nema treske,
ej, bez Prve proleterske...

Ovi divni stihovi, koji se razvijaju kao talasi ofanzive, ovako napisani i čitani gube mnogo od svoje izražajnosti. Njih narod nije stvorio za štampu i čitanje. Oni su rođeni u vatri juriša, a žive u grozdovima pobedničkih kola kojima naši trudbenici proslavljaju uspehe nikle iz žrtava oslobodilačkog rata. Savremena narodna lirika kao svoj sastavni deo traži zvučnost brigada i horova, osećajnost pevača, polet mladosti. Zato u toj sredini ona ne zastareva, već se neprestano pothranjuje svežim sokovima, dobija nov smisao čak i kada se radi o starim tekstovama, kao na primer:

Druže Tito, ti Staljinu reci:
borimo se četrdest meseci.
Još toliko za nas mnogo nije
Sve uz rame Crvene armije.

Sličnih pesama je mnogo u našoj savremenoj narodnoj poeziji. One baš danas u masama postaju sve aktuelnije i sve pevanije ukoliko izvesni »istoričari« žele da Titove Jugoslavije nema, a dolarski atomičari da ne bude ni Jugoslavije ni Sovjetskog Saveza, niti ijedne zemlje narodne demokratije. Ne peva naš narod sa zanosom ove strofe zato što bi hteo da ga drugi čuju, kako to nisko misli neki bugarski karikaturista, kao da nisu napredni ljudi sveta već čuli i nas i druge. Ovi se stihovi pevaju zato što naši ljudi znaju da se treba još boriti, da valja još odolevati mnogim naletima, i to baš »uz rame Crvene armije«, kao saborac i izviđač, jer je Jugoslavija — isturen bedem socijalizma. Nama je naše mesto poznato i mi na njemu čvrsto stojimo, s dubokom verom u pravičnost, sa svetlim pogledima na ishod. Stojimo nerazdvojno spojeni sa onima koji su nas izveli na taj vidik, s Partijom i Titom, s Titom koji je po narodnoj pesmi vođa komunista, vođa Partije što je »kao sunce čista«.

U jednoj narodnoj pesmi ranijeg perioda pevalo se:

Podnosimo sve teškoće i nezgode,
maršovanje, glad i patnju, hladne noći,
a kad jednom izborimo dan slobode
novim putem u nov život ćemo poći.

Nov život mi smo izborili — on je naša savezna republika; novim putem mi već krupnim koracima koračamo — on vodi u socijalizam. Zato najšire mase trudbenika Jugoslavije s dostojanstvom i ponosom, sa svešću ljudi koji znaju da ostvaruju deo zadatka svetskog proletarijata, daju svojoj lirici završnu poentu distihom:

Heroj Tito, heroj narod s njime,
pa se skupa ponosimo time.

M. PANIĆ—SUREP

KNJIŽEVNI ZBORNIK POSVEĆEN DANU USTANKA MAKEDONSKOG NARODA

Društvo književnika Makedonije izdalo je književni zbornik posvećen 11 oktobru, danu ustanka makedonskog naroda.

U zborniku su objavljeni radovi makedonskih književnika i pesnika: Koče Racina, Venka Markovskog, Kole Nedelkovskog, Blaže Koneskog, Gora Ivanovskog, Vlade Maleskog, Slavka Janevskog, Vanča Nikoleskog, Ace Šopova i drugih, sa tematikom iz oslobodilačkog rata, kao i narodne pesme spevane tokom narodnooslobodilačke borbe.

Povodom proslave dana ustanka, u Skoplju je otvorena i izložba oslobodilačke borbe, koja bogatim dokumentarnim materijalom svedoči o učešću makedonskog naroda u velikom oslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, o ulozi slavne KPJ, i prvi put u istoriji izvojevanoj nacionalnoj i socijalnoj slobodi makedonskog naroda.

Književno veče mladih pisaca Hrvatske

U okviru republičkog Omladinskog festivala održano je dvanaestog oktobra u dvorani Pučkog sveučilišta književno veče mladih pisaca Hrvatske.

Književno veče otvorio je Slobodan Novak referatom u kojem je iznio napore i rezultate osnivanja književnih kružoka u školama, u pokrajinskim centrima, u fabrikama i na selima. Pored organizacionih, istakao je i osnovne književne probleme s kojima se susreću mladi pisci.

Na književnoj večeri čitali su svoje pjesme: Nasko Aganov, Vjera Melnjak, Đorđe Šaula, Mijo Peti, Đorđe Radišić, Čedo Varijola, Milivoj Slavinšek i Cvjetanka Organdžijeva. Prozne radove čitali su Anđelka Martić i Vojin Jelić.

Pri organiziranju ove književne večeri ni izboru radova koji su se čitali nije se prišlo dovoljno ozbiljno. Zbog toga ovo književno veče nije imalo većeg uspjeha.

Sastanak literarne sekcije Beogradskog univerziteta

Dvadeset prvog oktobra ove godine literarna sekcija Beogradskog univerziteta održala je svoj prvi sastanak u novoj školskoj godini, na kome su čitali svoje radove pesnici-studenti Dragoslav Grbić, Slavko Vukosavljević i Slobodan Marković.

Pred kraj prošle školske godine članovi Univerzitetske literarne sekcije imali su savetovanje sa članovima Udruženja književnika Srbije po pitanju pomoći koju bi Sekciji pružili naši književnici. Jedan od načina ukazivanja te pomoći, koji je tada bio predviđen, bilo je i posećivanje literarnih univerzitetskih sastanaka od strane članova Udruženja književnika. Ovaj način predviđao je da književnici naročito pomognu pravilno vođenje diskusije i da na konkretnim, dobrim i lošim, primerima, daju savete mladim piscima koji istupaju u okviru sekcije. Pored ovoga bilo je predviđeno uspostavljanje bližeg kontakta između pojedinih književnika i pisaca-studenata. Ovo raspoloženje postoji i kod jednih i kod drugih i trebalo bi, u smislu zaključaka donesenih na savetovanju književnika i mladih pisaca, da dođe do pune manifestacije ove pomoći u ovoj školskoj godini.

V.P.

PISMO IZ „ZABAČENIH" KRAJEVA

»Nema sumnje da su uslovi ovde, na Kosovu i Metohiji vrlo teški, teži no u ma kom delu NR Srbije, a sigurno i u FNRJ, jer je Kosovo i Metohija najzapušteniji kraj koji smo zatekli posle oslobođenja. Mi smo gotovo jedino na Kosmetu zatekli feudalne i polufeudalne odnose, koji su u drugim krajevima davno bili likvidirani. Mi smo zatekli takve navike, takve predrasude, takvo stanje kulture i nepismenosti koje teško možete naći u drugim krajevima naše zemlje. Mi hoćemo da Kosovo i Metohija dostigne u napredovanju druge delove naše zemlje. Sa narodnom vlašću mi ćemo to mnogo brže postići nego što bi se to dalo postići u drugim uslovima«.

To je rekao drug Blagoje Neškovič u oktobru 1946 g., na zasedanju Skupštine Oblasnog narodnog odbora Autonomne Kosovsko-Metohiske Oblasti.

Ove jeseni, dve godine posle te skupštine, naša ekipa završava snimanje jednog dokumentarnog filma na Kosmetu. Obilazeći teren u potrazi za karakterističnim motivima i detaljima koji bi slikovito prikazali tešku prošlost i lepe perspektive ove oblasti, imali smo mogućnosti da se po sto puta uverimo u opravdanost reči druga Neškoviča i onih o velikoj zaostalosti, i onih o mogućnostima brzog napretka. Videli smo, na primer da je za nepune dve godine iz stare turski-haotične prašnjavo-blatnjave Prištine niklo impozantno stambeno naselje od preko desetinu modernih trospratnica. Dom kulture u centru velika Poljoprivredna škola na periferiji. Videli smo da se po landovičkim brežuljcima kraj Prizrena, do pre dve godine obraslim u jalov šibljak, prostro ogroman Omladinski vinograd, već sada jedno od najvećih državnih poljoprivrednih preduzeća u zemlji. Sto dvadeset hiljada čokota plemenite loze zasadili su ovde mladi Šiptari, Srbi i Crnogorci sa čitavog Kosmeta. Zasadiće ih ove jeseni i idućeg proleća još toliko. Kroz koju godinu govoriće se kod nas o landovičkom vinu kao dosad o oplenačkom, župskom ili vršačkom... Videli smo kako u ravnici kraj Đakovice izrastaju objekti velike stočarsko-ogledne stanice: štale, magacini, zgrade uprave. Kad god smo navraćali drumom Đakovica—Prizren, ta ustanova je bivala sve veća, sve uočljivija. A svugde usput, dokle god smo se kolima probijali, nailazili smo na obnovljena sela i na nove zadružne domove.

Nad ulazom u Sredačku klisuru, južno od Prizrena, ostaci zidina Dušanovog grada primili su boju suvih litica na kojima su pre mnogo vekova podizani. Kao i u Rugovu, i ovde drum vijuga uz korito Bistrice probijajući se kroz kamen, kroz tunele, preko vrtoglavih mostova, na sto mesta ugrožen usovima, stalno na ivici ponora. Natovaren koni i volovska zaprega tu se teško mimoilaze. Čovek bi rekao da ovde negde mora da je granica ljudske civilizatorske i društveno-organizacione moći, da taj put mora da vodi u divljinu i bespuće. I onda, odjednom negde na osmom kilometru, klisura razmiče svoje zidine. Bistrica se sve pitomije ograđuje njivama i vrbacima i put vas bezazleno, kroz jedno selo, uvodi u Sredačku župu, tako sveže zelenu i lepo obrađenu da vas potseća na Sloveniju.

Na kraju druma, umesto očekivane divljine, selo Sredska dosta veliko, neobično čisto. Presreću vas ljudi srdačni otresiti. Pokazuju ponosno svoj veliki skoro dovršen zadružni dom.

U Sredskoj žive Srbi-starosedeoci. To je etnografski najstariji srpski elemenat na Kosmetu. Pred Turcima koji su navaljivali kroz klisuru oni su se uvek povlačili u planinu, odolevali tako mnogim najezdama i sačuvali kroz vekove jezik, veru i običaje.

Ni dolazak automobila, dosta redak u ovom kraju, nije odvratio sredačke pionire od posla u kome smo ih zatekli; sve dvoje po dvoje nosili su školske klupe i prozorska okna sa brda dole, u potok da ih okupaju pred početak školske godine. Radili su sa cikom i smehom. Veselo su sijala mokra okna koja su devojčice nosile uzbrdo, ka školi. Blistavije i čistije od stakla bile su oči dece koja su u prolazu radoznalo zagledala prašinjave putnike.

*

Iz Prizrena pošli smo u zoru za Dragaš, centar Gorskog sreza. Kod šiptarskog sela Žur drum napušta plodnu ravnicu i penje se krivudajući sve više i više, u sve oštriji i mirisniji vazduh.

Dragaš je sasvim malo naselje sa dve tri veće administrativne zgrade. I tu, u centru, gradilište zadružnog doma.

Bila je nedelja jutro. Trebalo je ovde da dobijemo konje, pa da produžimo dalje u planinu. Ali drug Tair, sekretar Sreskog komiteta, nije mogao da se pozabavi nama dok ne isprati frontovske radne brigade koje su toga jutra iz Dragaša polazile na izgradnju pruge Peć—Prizren. Malo nestrpljivi zbog tog zadržavanja šetkali smo kroz selo, još uspavano i pusto. Lepo je to — polazak frontovskih brigada, mislili smo, ali sto put viđeno: miting sa govorima i klicanjem, raspoređivanje po kamionima i oproštajna pesma koja se gubi u huci motora i oblaku prašine.

Iz takvih misli trgao nas je još udaljen ali već jasan zvuk goča, odnekud iznad sela. Pošli smo mu u susret Ali tek što smo učinili sto koraka ovo bubnjanje kao da dobi odjek sa suprotne strane Vratili smo se — i više nismo mogli da razaznamo s koje strane bije tupan, a s koje se čuje jeka. I od tog trenutka pa sve do podne (kad su kamioni zaista krenuli u poznatom oblaku prašine) nismo više nijednog trenutka požalili što smo bili nevoljni svedoci polaska frontovskih brigada iz Dragaša. »Izgubljeno jutro« pretvorilo se neočekivano u nezaboravan doživljaj: u jedan od onih trenutaka kada postajemo naročito svesni da živimo u jednom presudnom istoriskom periodu naše zemlje kada mudro rukovodstvo iz oštrih suprotnosti kuje nov život: socijalizam.

Dve brigade slile su se u Dragaš iz nekoliko mesnih odbora, bližih i daljih. Zvuci gočeva i zurli tihi izdaleka, nagoveštavali su dolazak grupe Gorana, rastući dugo i postepeno od zaglušnog i zanosng ritma pri ulasku u selo. Omladina u prazničnim odelima ispraćala je brigadire iz svojih sela pevajući celim putem A malo poizdalje svaku grupu pratile su žene, devojke i deca. Žene u crnim anterijama i belim. lakim jašmacima iz kojih im proviruju samo oči. Devojke u slikovitim crveno-belim nošnjama, sa čitavim tovarima đinđuva oko vrata i zlatnim cvećem nevena u kosi. I kad su se ljudi sakupili na ledini pred Sreskim odborom, kad su zurle još strasnije zapištale prateći muška, svečana teška šiptarska kola, crno-bele grupe zabuljenih žena, sablasne i u suncu, koje su izdaleka posmatrale svoje sinove i muževe, izgledale su kao otelovljene senke prošlosti koje nemoćno. sa strane posmatraju razigrane snage života. posmatraju ono što im se otima i stremi napred, u budućnost Razume se, svaka prividna simbolika nestaje ako joj priđeš ljudski — blisko i ustupa mesto složenijoj i uzbudljivijoj životnoj istini. Kad sam prišla »senkama prošlosti« i stupila s njima u razgovor, videla sam da me iza prozirnih belih jašmaka gledaju tople ženske oči, stare i mlade vesele i radoznale. Sporazumele smo se lako (Gorani su muslimani, ali govore nekim, rekla bih, makedonskim narečjem. Poreklo im je bez sumnje slovensko). Bilo ih je nekoliko koje nisu krile lice, a jedna je na anteriji nosila medalju Narodnog fronta »Za požrtvovan rad«. A devojke, nađinđane perlama i šljokicama, stidljivo su pogledale momke u kolu i raspršavale se kao jarebice pred našim aparatima za snimanje — ali kad su ušle u selo ponosno su, bez zazora, nosile zastavu i nevešto ispisane transparente: »Ne primamo klevete na naše rukovodioce« — »Izgradićemo prugu Peć—Prizren«.

Posle mitinga, kad su već zabrektali motori kamiona, ljudi su se izdvajali prilazili da se oproste s porodicom. Žene su muževljevu ruku prinosile usnama i čelu, očevi su dizali decu u naručja, darivali ih novcem po starom gurbetskom običaju i ljubili ih u tanku, svilenu kosu s upletenim amajlijama. Već u kolima, naginjući se preko ograde, mladi su dovikivali poruke devojkama, majkama, drugovima. Tek kada su kamioni nestali za prvom okukom, a gočevi i zurle zamrli u kratkoj disonanci, osetila se neka svečano-tužna tišina rastanka koju je samo jedno magare bez ustručavanja, razbilo gromkim njakanjem. Grupe žena polako su se udaljavale u raznim pravcima. Čulo se još neko vreme tiho zveckanje ukrasa na devojkama, kaskanje konjića po tvrdom drumu, a onda je ceo Dragaš kao čarolijom ponovo utonuo u pospanu tišinu zlatnog jesenjeg podneva.

Potražismo konje ali nam neko reče: »Džipom se može još trinaest kilometara do Broda A tamo ćete lako dobiti ne jednog nego tri konja na čoveka«.

Tačno je da se džipom može do Broda. Ali uz to treba šofer da je vrlo vešt, a putnici da su spremni na maksimum truckanja — i da nisu nervozni.

Brod — to je krajnja tačka na najpreciznijoj karti kolskih puteva, čudno gnezdo svijeno pod pazuhom ogranaka Šar-Planine niotkud vidljivo dok mu se sasvim ne približiš. Uske, krivudave grubo kaldrmisane ulice, kuće pokrivene pločama škriljca, minijaturna čaršija zamrla — sem kafanice u kojoj se služi »Divka« i šerbet, i zadruge, čiji je poslovođa uvek »na čas« otišao svojim poslom u nepoznatom pravcu. U centru, malo ispod džamije i »grobišta«, dve table na dve kuće kazuju da se tu nalaze Mesni narodni odbor i Mesni odbor Narodnog fronta. Ali prolaznik koji nema kad da se upoznaje s lokalnim problemima i koji, zabave radi, hoće da se preda malo maštanju, može — ako jednog predvečerja stigne u Brod — vrlo lepo da zamisli da je stigao u naselje mađijom vaskrslo iz tamne osmanliske epohe Balkana, da se nekim velsovskim trikom vremenski preneo tri-četiri veka unazad. Neće ga onda začuditi ni ogromna šarena gomila dece, neobično ljupke i jedre, koja će se uprkos svim opomenama igrati oko automobila sve dok ga ne odgura u brdski potok, odakle će morati da ga izvlače volovi; neće ga začuditi ni devojke koje izviruju iz svake kapije i ćor-sokaka u grubim vunenim čakširama, sa bezbroj đerdana oko vrata, sa turskim srebrnjacima upletenim u duge kike, sa nabakamljenim i nabeljenim obrazima od prirode punim i rumenim; neće mu se učiniti neobično što mnogi ljudi sede besposleni na pragovima kuća, pred zatvorenim čepencima, i dime i ćute, čekajući da padne mrak; i najzad, kad ga neki dobar domaćin primi na konak, neće se iznenaditi što ni uveče ni ujutro u velikoj avliji neće naići ni na senku ženskog čeljadeta, što će mu sam domaćin ujutro doneti ibrik vode i bakreni sahan da »musafiru« polije, i što će ga lično ispratiti iz kuće do usred sela — a onda tajanstveno nestati...

»Dobrom gazdi« kome smo od Mesnog odbora upućeni na konačište, kad nas je ugledao oteo se uzdah olakšanja: »A ja mislio da će mi prate neke seljake!« Ta rečenica bila je donekle za nas ključ za razumevanje Broda i njegove zaostalosti To »gospodstvo«, taj čorbadžiski prezir prema seljacima mnogih brodskih gazda, to

KROZ ČASOPISE I LISTOVE

Dvobroj mariborskog časopisa »Nova obzorja«

Početkom ove godine počeo je da izlazi u Mariboru časopis za kulturna i politička pitanja »Nova obzorja«. Časopis ima za cilj da u ovom severnom delu Slovenije »doprinese jačanju literarnog, pozorišnog, kulturno-prosvetnog, i publicističkog rada«. Nema sumnje da je u Mariboru, velikom industriskom i kulturno-političkom centru, bio potreban ovakav časopis, koji bi povezivao tamošnje kulturne radnike, objedinjujući njihov stvaralački i idejno-kritički rad. Pored tih i drugih pozitivnih pojava, koje karakterišu tamošnji kulturni život, ne treba zaboraviti da »Nova obzorja« izlaze u jednom od najvećih naših industriskih centara, koji ima svoju oštro postavljenu problematiku. Tu je potrebno u kulturnom i političkom radu još uvek računati sa neprevaziđenim negativnim tradicijama i uticajima socijal-demokratije, a delimično i sa posledicama okupacije pod specifičnim uslovima. S druge strane žive i pojavljuju se i težnje začaurivanja u problematiku samo tog dela Slovenije, koje se izražavaju u vezivanju samo na mariborsku užu problematiku, što je u godinama pred rat bila prilično tipična pojava. Sve te pojave, iako često neznatne, ipak postoje, i utoliko je veći značaj i uloga časopisa »Nova obzorja,« koji mora sa svoje strane i na svojim stranicama da utiče put u kulturnom životu toga kraja, kako idejno, kritički, tako i u književnom pogledu i da pruži čitaocima literaturu, koja će biti dostojna naše stvarnosti. To je težak ali ostvarljiv zadatak »Novih obzorja«.

Dosad su izašla četiri dvobroja, u kojima je priličan broj autora objavio književne radove, članke, kritike i prikaze. U člancima i ocenama časopis je u prilično meri aktuelan (na primer: B. Ziherl: »Jugoslovenski narodi u 1948 godini«, Ivan Regent: »Povodom stogodišnjice Komunističkog manifesta«, »Povodom sedmogodišnjice OF«, »Antiimperijalistički značaj borbe Koruških Slovenaca« itd.), što nesumnjivo pretstavlja uspeh časopisa. Ali u kritičkim i recenzentskim člancima oseća se u velikoj meri idejna neprečišćenost i oprezne, »objektivne« formulacije, bez određenog stava, koje, ma da neku pojavu obuhvataju, ni u idejnom ni u estetskom pogledu ne pokušavaju da je reše. Karakter kritičkih članaka i primedbi uglavnom je informativan, i baš tu časopis u daljem radu treba da unese principijelnu, kvalitativnu kritiku, koja će znati da otkrije i razjasni, vaspita, gradi i šiba po negativnim pojavama. Ovakav, donekle slab i neprečišćen kriterijum ogleda se i u izboru literarnih priloga kako u poeziji, tako i u prozi. Ovo smo zabeležili i istakli zato što se iz dosadašnjih brojeva vidi napor i stremljenje da časopis odgovori potrebama našeg života i ukoliko se kriterijum poboljša, on će se bez sumnje tom cilju približiti.

Dvobroj 7—8 donosi fragmentaran uvodnik Franca Simonića »Posle V kongresa KPJ«, informativnu studiju Franje Baša »Po zbirkama Pokrajinskog muzeja u Mariboru«, informaciju Jožeta Pačnika »Razvitak vinogradarskog zadrugarstva na našoj severnoj granici« i manje uspeli članak Jožeta Ingolića »Nekoliko misli o izgradnji zadružnih domova«, koji sadrži opšte i često već istaknute misli, umesto da bude studija o konkretnim problemima i prilikama pri izgradnji zadružnih domova u određenom kraju ili da tretira problematiku zadružnih domova (recimo njihovu ekonomsku ili političku ili kulturnu funkciju itd.). Otprilike isto to može se primeniti i na članak Oskara Hudalesa »Pozorište i naša stvarnost« u kojem se autor, istina dotiče mnogih problema mariborskog pozorišta ali tek s prilično letimičnim konstatacijama (na primer: povodom pretstave Ibsenove drame »Stubovi društva«, karakterizacija pojedinih glumaca i njihovog uspeha i neuspeha itd.). Takav sporan način pisanja nesumnjivo potiče iz pokušaja da se na brzinu objasne sva pitanja. I baš zbog te brzine pisac ih se dotiče samo uzgred, u različitim sintezama i opštim frazama i konstatacijama, ma da, na primer, samo idejno-umetnička analiza rada jednog pozorišta, kad se radi o kritici, zahteva prilično iscrpnu i konkretnu analizu i baš u tom smislu, takođe, i zaključak. Prikaz zbornika »O dijalektičkom i istoriskom materijalizmu« ne spada u časopis zbog svog školskog načina koji je u prvom redu vulgarizacija i uprošćavanje. Naime, nema nikakvog smisla ovu knjigu, koja je već samo kompendij i skraćenje, opet u još skraćenijem obliku ponovno prepričati i razlagati, nego je bolje povodom te knjige istaći ili neke teoretske postavke u vezi sa savremenošću ili upozoriti čitaoca na sve one idejne i teoretske postavke, koje knjiga donosi. Ovakvo skraćivanje nužno rađa uprošćavanje. Takav način ne može nikako da bude neka popularizacija, što je po svoj prilici autor hteo postići, jer na dve strane objasniti filozofsko shvatanje Marksa i Engelsa — dijalektički i istoriski materijalizam — mora na kraju krajeva da ispadne kao slaba i jako nepotpuna shema. Pored tih članaka i manjih recenzija objavljeni su i literarni prilozi, pretežno lirika mladih pesnika: Lojze Avsenek: »Z nami mlatiči«, Dušan Ludvik; »Iz gonarskih pesmi«, Miha Remec; »Mah na kanalom« i »Sprehod v delovni noči«, Branko Hofman; »Pisma s proge« i Sonja Mohorič; »Slovo brigadirke« i »Srečanje«. Franc Filipič štampao je odlomak »Požar ob meji« iz svog neobjavljenog romana, Lojze Avsenek crticu »Ukrajinec Sergej«. Iz književnosti naroda Jugoslavije objavljena je informativna beleška Tone Potokara o Simi Matavulju.

I u izboru književnih priloga i privlačenju većeg broja pisaca moraće redakcija još mnogo da učini. Naročito treba da se ne ograničava isključivo, odnosno pretežno na saradnike iz Maribora, kao i da uzdigne tematiku do širih vidika koji odgovaraju savremenosti i koje ona zahteva.

B.Š.

Nova etapa u prosvećivanju naroda Crne Gore

U knjizi o našem Petogodišnjem planu mogu se naći, kao djelić jedne veće rečenice, ovih nekoliko riječi: »...ubrzati likvidaciju kulturne zaostalosti pojedinih narodnih republika«.

Te riječi pretvaraju se u djelo. Jedna od kulturno zaostalijih republika — Crna Gora, danas ulazi u poslednju fazu likvidacije nepismenosti a istovremeno pristupa i novim oblicima narodnog prosvjećivanja. Riječi koje izviru iz Petogodišnjeg plana dobivaju na djelu snagu rijeke, koja ruši sve prepreke sazidane na nepismenosti, predrasudama i kulturnoj zaostalosti.

Poslije oslobođenja, na zgarištima crnogorskih sela i u porušenim gradovima zatekla se jedna petina potpuno nepismenog stanovništva. To je stavilo našu Partiju i narodnu vlast pred vrlo težak zadatak, koji je zahtijevao neodložno rješenje. Još je bio svjež trag rata kada je otpočela prva kampanja opismenjavanja. Već u godini Pobjede — 1945, uspjelo se opismeniti preko 6.000 lica ili 8% od ukupnog broja nepismenih. Međutim, uspjeh ove kampanje ne leži u broju opismenjenih već, pre svega u prvim iskustvima stečenim u toku kampanje. To iskustvo mnogo je doprinijelo pobjedonosnom uspjehu u drugoj i trećoj kampanji opismenjavanja. Samo u trećoj kampanji, koja je trajala do 1 septembra ove godine, radilo je 1.220 tečajeva sa preko 23.000 posjetilaca. Rezultat sve tri kampanje veličanstvena je pobjeda — dostojna svih pobjeda u istoriji crnogorskog naroda. Od 75.400 nepismenih u 1945 godini ostalo ih je da se opismeni do kraja ove godine (izuzev u Srezu barskom gdje je rok do proljeća) svega 5.234, sve lica do 50 godina starosti.

Uporedo sa formiranjem analfabetskih tečajeva na kojima će se završiti opismenjavanje lica do 50 godina starosti pristupa se osnivanju nižih tečajeva za opšte obrazovanje. Uputstva, plan i program za ove tečajeve imaju zakonsku snagu i njih se imaju pridržavati — kako je i naglašeno — narodna vlast, organizacije i prosvjetni radnici u čiju ostvarenja Plana u liniji narodnog prosvjećivanja. Vrijedno je dotaći se i uvoda u ova Uputstva, koji je vrlo kratak ali sadržajan.

»U 1948 godini planom je predviđeno da se u NRCG problem nepismenosti skine s dnevnog reda, te da se pređe na više oblike narodnog prosvjećivanja. U tom cilju pristupiće se, po svim sreskim i gradskim odborima, formiranju nižih tečajeva za opšte obrazovanje, koji imaju cilj da obuhvate sve, prvenstveno mlade ljude i žene koji su završili analfabetske tečajeve ili nepotpunu osnovnu školu, kako bi se njihovo elementarno znanje podiglo na viši stepen i stvorila mogućnost prelaza na više tečajeve opšteg obrazovanja«.

Glavna karakteristika ovog novog poduhvata jeste u tome što se prekida s kampanjskim načinom prosvjećivanja i zavodi se sistematski rad. Rukovodioci tečajeva mogu biti samo učitelji ili nastavnici koji će u naknadu za uloženi trud dobijati nagrade po Pravilniku o premiskom dodatku. Tečaj je jednogodišnji a nastava se izvodi dva do tri puta nedeljno, tj. prema dogovoru tečajaca i učitelja, sa najviše 4 časa dnevno. Tečaj ima rang osnovne škole a formiraće se prvenstveno pri svim osnovnim školama, kojih ima preko 600 u NR Crnoj Gori.

Prosvjetni otsjeci sreskih odnosno gradskih narodnih odbora već su otpočeli sa pripremama za početak rada tečajeva. U Srezu titogradskom obavezno će se obuhvatiti nižim tečajevima opšteg obrazovanja 1.000 lica a isto toliko i u Srezu pljevaljskom. Takođe je stvoren plan i za Srez nikšićki gdje će se obuhvatiti 600 lica. Rad ovih tečajeva mora otpočeti do kraja oktobra u svim srezovima.

Aleksa BRAJOVIĆ

Izdavačka djelatnost u Crnoj Gori

Još u toku rata izdavačka djelatnost u Crnoj Gori pokazala je značajne rezultate. U 1943 i 1944 godini izdate su 23 knjige i brošure u 35.500 primjeraka, što premašuje tiraž svih knjiga i brošura izdatih za vrijeme stare Jugoslavije u Crnoj Gori.

Poslije oslobođenja, uprkos još uvijek oskudnih tehničkih sredstava, izdavačka djelatnost je pokazala veliki napredak, naročito od osnivanja izdavačkog preduzeća »Narodna knjiga«. U 1945 godini izdato je 11 knjiga u preko 70 hiljada primjeraka, dok su u 1946 i 1947 godini izdate 23 knjige i brošure sa ukupnim tiražom od 240 hiljada primjeraka. Izdavačka djelatnost u ovoj godini bila je mnogo bolja, te je do kraja septembra štampano 19 knjiga i brošura sa tiražom od preko pedeset hiljada primjeraka.

Pored 70 knjiga i brošura izdatih od 1943 do 1 oktobra o. g. u 400 hiljada primjeraka, štampano je i 17 brojeva časopisa »Stvaranje« i »Istoriski zapisi« u 41.000 primjeraka. Najveći tiraž imala je knjiga »Istorija Crne Gore« od Jagoša Jovanovića, koja je štampana u 20.000 primjeraka, na preko 400 strana.

U ovom mjesecu izašle su dvije knjige i to četvrta sveska »Male narodne knjige«, koja obuhvata najodabranije stranice iz djela Marka Miljanova »Primjeri čojstva i junaštva« i Bukvar za osnovne škole u 30 hiljada primjeraka.

A. B.

BIBLIOGRAFIJA

Ilja Erenburg: **Lav na trgu.** Komedija u pet činova. »Mala umetnička biblioteka«, izdanje Glavnog odbora Jedinstvenih sindikata Srbije, Beograd, 1948. Cena 14 dinara.

Branko Čopić: **Vratolomne priče.** »Pionirska biblioteka«, izdanje »Novog pokolenja«, Beograd—Zagreb, 1948. Cena?

Jovan Popović: **Pinki je video Tita.** Pripovetka iz narodnooslobodilačke borbe. »Mala narodna knjižnica«, sveska II, izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«. Zagreb, 1948. Cena 10 dinara.

Petar Kočić: **Jazavac pred sudom.** Jednočinka. »Naša pozornica«, izdanje Izdavačkog preduzeća »Rada«, Beograd,« 1948. Cena 7 dinara.

STARI ARHITEKTONSKI SPOMENICI U NR SRBIJI

Naše arhitektonsko nasleđe, koje se nalazi na tlu Narodne Republike Srbije, bogato je arhitektonskim spomenicima. Oni potiču iz raznih epoha, a rezultat su stvaralaštva mnogih naroda koji su se kroz istoriju smenjivali na tlu Srbije. Najstarije spomenike ostavili su Rimljani i Vizantinci. Za njima dolaze Srbi, koji za vreme srednjevekovne nemanjićke države stvaraju velika arhitektonska dela, na sreću, većinom dobro očuvana sve do današnjeg vremena. Među tim delima ističu se manastiri i tvrđave. Najezda Turaka prekida razvoj arhitekture u srpskoj srednjevekovnoj državi. Srbi se povlače iz gradova i varoši, prestaju mogućnosti za građenje crkava i manastira, ma da ne potpuno. Međutim, i Turci su mnogo gradili. Iz njihovog vremena ostali su nam kao značajniji spomenici mnoge džamije, kupatila, mostovi i neke tvrđave.

Svi arhitektonski spomenici iz starijih epoha, koji su se sačuvali, uglavnom su sakralnog ili vojničkog karaktera. Iz delokruga građanske i seoske arhitekture, na žalost, nemamo nikakvih tragova. Znamo nešto o tome kako su izgledali stanovi vladara u tvrđavama, pošto su se u nekim od njih sačuvale ruševine od unutrašnjih dvoraca. Ali o tome kako su stanovali građani i kako su izgledale seoske kuće u nemanjićko doba i u prvo vreme turske vladavine, možemo zasad činiti samo pretpostavke. Međutim, iz XVIII i XIX veka ostalo nam je bogato arhitektonsko nasleđe baš iz ove oblasti gradske i seoske arhitekture. Na Kosovu i u Metohiji imamo čitava naselja koja su sačuvala svoj urbanistički oblik i svoju arhitekturu, kuće za stanovanje još iz XVIII veka, a možda i od ranije. U samoj Srbiji ostali su nam iz toga doba pojedinačni značajni objekti ove arhitekture, a u Vojvodini iz istoga doba ima još vrlo malo ostataka.

Razvoj arhitekture imao je izvestan kontinuitet, iako su se tu smenjivali razni narodi. Svi su oni unosili u arhitekturu i mnogo svoga, shodno svojim potrebama, ali ipak su koristili bogato nasleđe, koje su zatekli od svojih prethodnika i koje su morali poštovati, jer je u arhitekturi, koja se stvarala na našem tlu, uvek bilo uticaja lokalne prirode.

Najveći i najlepši spomenici naše srednjevekovne arhitekture nalaze se u južnim krajevima južne Srbije, Kosova i Metohije. U tim krajevima je bio centar nemanjićke države, pa je razumljivo da su tu bili koncentrisani i glavni spomenici. Među najvažnije od tih spomenika spadaju: Dečani, Pećka patrijaršija, Gračanica, Đurđevi stubovi, Sopoćani, Mileševo, Studenica, Arilje i Žiča, a pored njih ima mnogo drugih crkava, možda manje čuvenih i manjih po dimenzijama, ali ne manje značajnih sa čisto arhitektonskog gledišta. Izvesne od tih crkava građene su pod uticajem arhitekture iz Primorja, druge više pod uticajem vizantiske arhitekture, no skoro sve one nose i znatna obeležja koja su im dali naši majstori graditelji. Iako se ti spomenici u mnogom oslanjaju na ranije arhitektonsko nasleđe, svi su oni dovolino originalni da ih s pravom možemo smatrati tvorevinama našeg naroda i naših majstora.

Pred kraj srpske srednjevekovne države, posle Kosovske bitke, kad se njen centar povukao na sever, u Pomoravlje i Šumadiju, nastala je poslednja epoha u građenju, iz koje su nam ostali, takođe, vrlo značajni spomenici sakralne arhitekture. To su poznati manastiri: Manasija, Ravanica, Kalenić, crkva Lazarica u Kruševcu, stara crkva u Smederevu i mnogi drugi. Arhitektura ovih spomenika ima još više obeležja originalnog stvaranja naših majstora, ma da se i ona naslanjala, kao i crkve stare Raške, još uvek na stara nasleđa u svojoj osnovnoj koncepciji.

Iz istog doba stare srpske države imamo u mnogim tvrđavama spomenike koji nam svedoče o vojničkoj i privrednoj snazi naroda i države, ali i o veštini graditelja koji su ih zamislili i ostvarili. Među ovim spomenicima najbolje su se sačuvali: Zvečani na Kosovu, Brvenik u Studenici, Maglič na Ibru, Koznik u Rasini, Soko-banjski grad; gradovi oko manastira Manasije i Ravanice; Golubac, Ram, Smederevo i Beograd na Dunavu; Ostrovica kod Rudnika, Soko-grad u Azbukovici, Užice i drugi. Pored njih postoje još mnogobrojne tvrđave manjeg značaja ili tvrđave kojima su sačuvani manje značajni ostaci. Za većinu ovih tvrđava teško je reći ukoliko su sačuvale oblike kakve su imale u originalu. Mnoge su bile rušene u borbama, pa opet obnavljane. Vrlo često one su prepravljane i dograđivane od raznih zavojevača: Turaka, Mađara, Austrijanaca. Među svim tim tvrđavama ističe se Smederevski grad. To je monumentalna građevina koja spada među najveće građevine ove vrste u Evropi, građena prema taktičkim propisima koji su vladali u XV veku. Turci su na tvrđavi dodali samo neznatne delove, koji se jasno izdvajaju iz originalne celine. Grad je podignut za vreme Đurđa Smederevca, a u narodu je ostavio rđavu uspomenu na Đurđevu ženu »prokletu Jerinu«. Sve do rata grad je bio vrlo dobro sačuvan u svom originalnom obliku.

O kući za stanovanje u gradu iz starijih vekova ne znamo ništa pozitivno, jer nemamo sačuvanih spomenika. Neki oskudni pisani spomenici govore da su te kuće bile građene od slabog materijala, poglavito od drveta. To se slaže sa činjenicom da se od njih nije ništa sačuvalo. Ali, kako su izgledale, da li su bile brvnare ili bondručare, da li su bile prizemne, spratne, kakav je bio sklop zgrade, oblik osnove, spoljni izgledi, sve nam je to potpuno nepoznato. Kakav je bio urbanistički oblik gradskih stanbenih naselja — takođe ne znamo. O svim ovim problemima naše stare profane arhitekture moći će se više doznati kad se budu ispitala podgrađa naših starih tvrđava, čiji se tragovi jasno vide na mnogim mestima, ali koji nisu još nigde iskopavani. Ukoliko bude pozitivnih rezultata u tim istraživanjima, oni će pretstavljati značajan doprinos kako za poznavanje arhitekture, tako i za poznavanje načina svakodnevnog življenja u gradskim naseljima nemanjićkog doba.

O staroj seoskoj arhitekturi, takođe, ne znamo ništa pozitivno. Poslednja arheološka iskopavanja, posle oslobođenja, dala su nam značajne podatke o načinu stanovanja prvih Slovena u Vojvodini u doba njihove pojave na Dunavu. Ali iz doba nemanjićke države nije se još našlo ni na kakve tragove seoskih naselja, te se o načinu stanovanja seljaka i o obliku seoskih naselja iz toga vremena mogu činiti samo pretpostavke.

Arhitektura kuće za stanovanje i nekih javnih građevina iz XVIII i XIX veka dobro nam je poznato iz sačuvanih spomenika. Iz XVIII veka imamo, kao što se u početku navelo, sačuvana na Kosovu i u Metohiji čitava gradska naselja, a u samoj Srbiji mnoge pojedinačne spomenike: zgradu Gradskog muzeja u Leskovcu staru gimnaziju u Vranju, kuće u Kragujevcu, Trsteniku, Šapcu itd. U Beogradu sačuvala se do današnjih dana verovatno najstarija kuća za stanovanje na teritoriji uže Srbije: Dositejev licej. Ona nam pruža vernu sliku načina stanovanja imućne turske porodice sa kraja XVIII veka. (Ovih dana završava se njena restauracija). Iz istog vremena sačuvali su se i poznati konaci Obrenovića: Konak kneginje Ljubice u Beogradu, Milcšev konak u Topčideru, Amidžin konak u Kragujevcu i drugi.

Nekoliko godina pre rata srušena je u Beogradu jedna od najlepših starih kuća za stanovanje, tzv. Ičkova kuća, koja je bila kod Saborne crkve, a za vreme rata, usled bombardovanja, uništena je značajna zgrada Gradskog muzeja u Nišu i mnoge interesantne zgrade u Leskovcu.

Sve su te zgrade za stanovanje, kao i konaci Miloševog doba, pripadale jednoj istoj arhitekturi koja se obrazovala na Balkanskom Poluostrvu tokom poslednjih vekova i vremenom dobila potpuno svojstveni umetnički izraz. Njeno razrađeno arhitektonsko oblikovanje ogledalo se kako u osnovama, tako i u izgledima, uređajima i konstrukcijama. Ona je imala i varijanata rešenja u raznim krajevima: Srbiji, Bosni, Makedoniji, drugim zemljama Balkanskog Poluostrva, pa čak i u Maloj Aziji. Kuće građene u toj staroj balkanskoj profanoj arhitekturi nazivane su katkad »turskim kućama«, ma da to nije potpuno opravdano.

I selo nam je ostavilo spomenike stilski razrađene arhitekture, koja se znatno razlikovala prema krajevima. Selo gradi prvenstveno sredstvima iz neposredne okoline, pa usled toga uglavnom i dolazi do razlikovanja. Na teritoriji NR Srbije razvile su se do punog stilskog izražaja, tokom XVIII i XIX veka, tri razne seoske arhitekture: u Šumadiji, u Pomoravlju i u Vojvodini. U Šumadiji i Podrinju razvila se brvnara »osaćanka«, tako nazvana prema kraju Osatu odakle su poticali majstori koji su je stvorili. Osaćani su gradili i crkve brvnare od kojih su nam među najznačajnijim, sačuvane i sledeće: u Takovu, u Sječoj Rijeci kod Kosjerića, na groblju u Rači kod Kragujevca, Pokajnica kod Velike Plane, u Lozoviku, Vrbi, Osečini itd. Sve su ove zgrade dokaz velike graditeljske veštine starih drvodelja iz Osata. U Pomoravlju razvila se krajem XIX veka tipična »moravska kuća«, sa polukružnim arkadama na tremu. Ona ima svoje poreklo u krajevima oko Južne Morave, odakle su poticali majstori koji su je gradili. Mnogobrojne seoske kuće moravske arhitekture pokazuju kako postoje mogućnosti raznolikog stvaranja i sa skromnim arhitektonskim sredstvima, sa kakvima obično raspolažu seoski majstori. U Vojvodini seoska arhitektura pošla je svojim putem još krajem XVIII veka.

Sve o bogato i raznoliko arhitektonsko nasleđe ima za naš narod veliki značaj. Ono je dokaz, pored mnogih drugih, o stvaralačkim sposobnostima našeg naroda u prošlosti. Ti arhitektonski spomenici postavljaju pred naše stručnjake arhitekte i odgovorne zadatke. Još mnogi među spomenicima nisu detaljno ispitani niti proučeni, mnogi nisu čak ni snimljeni niti opisani. Njihov broj je tako veliki da bi bilo potrebno da se široki krug arhitekata zainteresuje za naše nasleđe.

Ali pored proučavanja potrebno je vršiti i konserviranje spomenika da bi se obezbedili od daljeg propadanja. U tome cilju osnovan je »Zavod za zaštitu i naučno proučavanje spomenika kulture NR Srbije«, čiji je zadatak jasno izražen u samom njegovom nazivu i koji pretstavlja centar iz koga će se organizovano raditi na brizi oko našeg arhitektonskog nasleđa.

Postavlja se pitanje da li bi ovo bogato i raznoliko nasleđe moglo poslužiti u rešavanju problema oformljenja naše savremene arhitekture. Kod nas je bilo pokušaja pre rata da se na bazi stare crkvene, a kasnije i gradske arhitekture, ostvari savremena arhitektura, ali javnost nije bila prihvatila ove pokušaje i naši arhitekti su se tada definitivno orijentisali ka arhitekturi koja se stvarala u Srednjoj Evropi i na Zapadu. I jedno i drugo bilo je pogrešno, jer je pretstavljalo uglavnom prosto kopiranje ili direktno podražavanje oblika, bez prethodne analize svih činilaca koji deluju na obrazovanje jedne arhitekture. Naša životna stvarnost je sadržajno različita kako od uslova pod kojima je stvarana naša stara arhitektura, tako i od uslova pod kojima drugi narodi stvaraju svoje arhitekture, a naročito usled potpuno izmenjenih društvenih uslova kod nas. Prema tome i naša nova arhitektura moraće da dobije izraz koji će odgovarati našoj stvarnosti.

Inž. Arh. **Branislav KOJIĆ**

---

je ono što uvija Brod i danas teškim dahom prošlosti koji ne može da razveje ni oštro strujanje šarplaninskih vetrova. Nije tu važno što su zidovi mnogih brodskih kuća oblepljeni pogačama stočne balege — koja se tako suši za ogrev — jer šume u blizini nema. Nije zaostalost Broda ni u tome što još nema elektrike, ni u tome što u njemu svi satovi koji ne stoje idu još po turskom. Brod još nije krenuo napred zato što je od davnine gnezdo bogatih pečalbara i gazda koji su gomilali zlato trgujući stokom, vunom, kožama i mlečnim proizvodima. Za jednog brodskog bega se priča da je imao petnaest hiljada ovaca, da je pri prolazu kroz Prizren »iz ćefa« zatvorio pijacu otkupljući »đuture« svu izmerenu robu, da je imao kuće i radnje u Skoplju, u Solunu, u Bugarskoj. Brod je, kažu, nekad bio krcat robom kao saće medom, iz njega su neprekidno polazili karavani natovareni teškim džakovima. A da se čovek oženi u Brodu — trebalo je prvo devojci glavu dukatima da pokrije. Ostaci tog džimriskog i pljačkaškog mentaliteta, ono zlato, oni teški bakarni sudovi koji se i danas kriju iza neuglednih zidova brodskih kuća — to je kočnica koja Brodu još ne da napred, koja od njega čini muzejsko naselje, na čudo i zazor retkim pronalascima kroz taj zabačeni kraj.

O tome smo razmišljali u Brodu pred zoru, drhteći pod tankim pokrivačem, slušajući lavež pasa i gledajući kroz krnja okna u krupne planinske zvezde, koje su bledile na sve svetlijem nebu.

★

Kad je sunce granulo jahali smo već na malim brdskim konjima kroz klisuru koja vodi do visa Šutman, gde se nalazi prvo Državno bačilo na Šari. S nama je krenuo još iz Prizrena direktor državnog poljoprivrednog dobra pod čiju upravu spada i bačilo, a kao dobrovoljni pratioci i vodiči dva druga milicionara iz Broda.

Udarivši prečicom putovali smo, kao što obično biva, napornije i duže no da smo pošli uobičajenim putem. Ali za nas, Beograđane, veličanstveni šarski predeo bio je takva čarolija da smo sve primali s radošću: i strm uspon, i lutanje van staza, i zmiju na kamenu ošamućenu hladnoćom, i padanje s konja; i prvi susret sa ogromnim, ljutim psima — ovčarima. Zobali smo usput opore borovnice i slatke maline i žudno udisali aromatične mirise trava. Posle dva i po sata putovanja ugledasmo u maloj udolini kamenu kolibu pokrivenu slamom. Stigli smo.

U prvi mah bili smo razočarani. Državno bačilo — jedna koliba? i gde su ovce?

Ali »ćaja«, domaćin bačila dostojanstven sredovečni Šiptar srdačno nas je dočekao i prosto obasuo: ovce nećemo vedeti do mraka, kada se s čobanima vraćaju s paše. A što se tiče bačila, ova koliba je stara. Objekti državnog bačila ima tek da se sazidaju.

Ustvari, i ovde smo iskusili ono u što smo se već mnogo puta uverili putujući po našoj zemlji poslednjih godina: iza još starih oblika, društvenih i ekonomskih, često mučno ali nezadrživo klijaju novi oblici, organizuju se uslovi za nov život.

Kad smo sagnuli glave da uđemo u primitivnu, mračnu kamenu kolibu, dočekalo nas je unutra nekakvo tajanstveno, tiho zvrjanje, ritmovano lakim zvonkim otkucajima baš kao da je tu negde u mraku čobanske kolibe neki ludak smestio bakarni zidni sat! Tek kad su nam se oči navikle na mrak videli smo da ti šumovi dolaze od mašine — separatora za maslo koja je stajala kraj samog ulaza. Na grubo j drvenoj polici sušili su se kao veliki hlebovi, koturi punomasnog šarplaninskog sira. Direktor je poveo razgovor sa ćajom o izradi jednog sira velikih razmera — za izložbu.

Sedeći na tronošcu pred kolibom, očiju zasenjenih jakom planinskom svetlošću, duboko udišući lak i mirisan vazduh, slušali smo razgovor između direktora i ćaje, koji je trajao satima. Direktor — mlad čovek, Kosmetlija — uzeo je odmah da opravlja neke rasušene kace za sir, da mu ruke ne bi bile zaludne. Ćaja mu je bez mnogo reči pomagao, dodavao alat, a uzgred vršio i svoje redovne poslove oko separatora i spremanja hrane za čobane i nas; njihov razgovor dopirao je do nas; u odlomcima, misli su nam često, kao ptice, uzletale u daljinu, kružile, vraćale se, i nije nam uvek bilo jasno sve ono što smo čuli. Bilo je tu govora i o »protumetilju«, i o ovnu Merinosu koji kunja, jer mu ne prija klima, i o veterinaru, koji uskoro treba da dođe na bačilo da izvrši veštačko osemenjivanje ovaca, i o nekoj kučki pozajmljenoj privatnom bačilu koju treba uzeti natrag, i o maji u tečnosti koju treba nabaviti iz Prizrena, i o zidarima koji treba ovih dana da stignu zajedno s materijalom, i da počnu zidanje velikog, modernog bačila... Direktor je iz torbe izvadio planove i pokazivao ih ćaji: »Vidiš, ovde će biti prostorija za preradu mleka. Ovde magacin. Ovde kancelarije. Ovde staje«. Ćaja je tiho i razložno stavljao svoje primedbe: **»Šok direktori«***, ne valja zgrada da bude okrenuta ovako, biće više izložena vetru. Crep neće valjati za krov. Jedino slamu ovde vetrovi ne odnesu, pošto je vezana za grede. I bolje bi bilo početi s proleća. Sad — samo što sneg nije pao.« — »Ništa ne brini«, umirivao ga je »šok direktori«. — »Naši zidari sada rade brže no ikad. Čekati ne možemo. Pomisli da ćemo do godine imati četiri puta veće stado«.

Oko podne, dramatičnom brzinom, bleštavo sunčan dan pretvorio se u mračno nevreme. Pao je i grad. Drugovi koji su u košuljama, zavrnutih rukava, pre jednog časa preduzimljivo krenuli uzbrdo, u potragu za stadima, vratili su se naježeni i pokisli. Svi smo se skupili u kolibi oko vatre. U svetlosti plamena razgovarali smo, čitali, ponešto, dremali, posmatrali kako ćaja brzo i vešto peče hleb pod sačem i sprema ovčiji ćevap u tučanom tiganju.

*Druže direktore

Neosetno pao je i sumrak. U kolibu su, stresajući vodu sa kabanica, pristizali čobani. Pozdravljali se s nama mirno i ljubazno: **»Tunga tjeta!*** Jeste li se umorili?«

Navikli su na bačilima na neočekivane goste. Prastaro, osveštano pravilo da gost na bačilu mora da se i hrani i primi na konak prešlo je i na državno preduzeće. Ove ćaje i čobani, nekada sluge bogatih aga, sada državni službenici, bili bi nesumnjivo u velikoj neprilici kada bi ih neko kruto primorao da se prema namernicima ponašaju nepoverljivo i negostoljubivo. Tako se ovde meša prastaro sa novim. Oni su još puni raznih sujeverja. Ne ubijaju zmije ni miševe. Računaju godinu od Đurđev-dana. Ali već spravljaju sireve sa veštačkom majom, daju ovcama lekove, prihvataju nove metode u oplemenjavanju stočne rase.

*Dobar dan!

Prijatno je bilo gledati njihova surova izvajana lica u toploj svetlosti ognjišta i slušati njihov melodičan razgovor. Kad je uveče počeo leden vetar da produvava kolibu sa svih strana, bez mnogo reči ogrnuli su svakog od nas svojim ogromnim ovčijim bundama. Do duboko u noć slušali su pažljivo mladog milicionara koji im je — po svoj prilici vrlo zanimljivo — pričao o svojim doživljajima u oslobodilačkom ratu. Kroz san koji nas je hvatao razabirali smo u njegovoj priči poneku srpsku reč: »Trst je slobodan!.. Napred, drugovi! Jurišš!.. Šok Tito.«

Probudilo nas je u svitanje ponovo tiho poslovanje ćaje koji je raspaljivao vatru da užari sač za pečenje hleba. Napolju su brečala zvona na ovcama. Dovikivali se čobani. »Gde su oni spavali?« upitala sam. »Kod ovaca«. — »Zar na vlažnoj zemlji, na kiši i vetru?« — »O, naučeni smo mi...«

Izašla sam da vidim kakvo je vreme. Pred kolibom zbilo se kao snežni nanos, ljupko stado šilježadi. Beskrajno širokim obzorjem pregonili su se tamni oblaci. Vetar je probijao do kostiju. Vratila sam se brzo u kolibu.

Drug Čamil, milicionar iz Broda, sedeo je već kraj vatre i čitao knjigu koju je, primetila sam, i sinoć dugo čitao. Kad je trenutno ostavio knjigu da bi pripalio cigaretu, videla sam da čita udžbenik: »Istoriju novoga veka« od Jefimova.

Pogledala sam s poštovanjem tog neobičnog visokog, mršavog mladića, do rata verovatno nepismenog seljačkog sina. I on me je toga oblačnog jutra na pustom visu Šare ispunio gordim osećanjem: Zaista — nema u našoj zemlji više tako zabačenog kutka gde neće naići na rađanje novog čoveka, na borbu za bolji život. Sve se preobražava, sve ide napred, nezadrživo, uprkos najstihijnijim zaprekama.

Pred kolibom, kad sam ponovo izašla, čobani su se spremali da teraju ovce na pašu. »Gle, — rekao je jedan pokazujući rukom negde ka horizontu, — Faik-aga završio je strižu«. U njegovom glasu bilo je nekog starog, nesvesnog poštovanja. Pogledala sam pažljivo u pravcu kuda su svi gledali. I jedva sam na kozjoj stazi nazrela karavan konjića natovaren, valjda, džakovima vune. »Faik-aga! — oglasio se podrugljivo drugi čobanin, rošav, ogroman brkajlija. — Nema više aga, druže!« I prezrivo odmahnuo rukom.

Nad nama su se valjali tamni oblaci, a dole, nad dalekim nizinskim predelom, kao na pozadini starih portreta, veselo je treperila svetlost sunca tako da se videla svaka uvalica, svaki prevoj, svaki pramen jutarnje magle.

Ispunilo me je osećanje visine i prostranstva, lako i poletno. Čudeći se sama svojoj smelosti, zagrlila sam ogromnu mečkastu glavu belog šarplaninskog psa-ovčara. Veći od mene, on se svalio u travu na leđa, lakomisleno mazan, kao mače. Pod grlom su mu štrčali gvozdeni šiljci na ogrlici, zaštita od ujeda vukova.

Frida FILIPOVIĆ

UREDNICI:
Jovan Popović, Čedomir Minderović i Marijan Jurković

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 1-3060049
Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.